

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
**«Формування образу ворога в російському інформаційному просторі в
період четвертого президентства В. Путіна на прикладі України»**

Виконала студентка II курсу, групи МНБ-21
Спеціальності 256 Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)
Дмитрук Любов Григорівна

Керівник – кандидат історичних наук, доцент
Санжаревський Олег Іванович
Рецензент – кандидат політичних наук, старший
викладач
Близняк Ольга Анатоліївна

Острог, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретично – методологічні засади, джерельна база та стан методології вивчення даної проблематики	8
1.1 Підходи до визначення понять «пропаганда» та «негативна пропаганда»...	8
1.2 Підходи до визначення ключового поняття «образ ворога».....	13
1.3 Методологічні засади дослідження використання образу «ворога» російськими ЗМІ.....	19
РОЗДІЛ II. Особливості формування образу України як ворога на прикладі російських ЗМІ	32
2.1. Дослідження формування образу України як ворога на прикладі російських газет.....	32
2.2. Дослідження представлення інформації російськими газетами тез Володимира Путіна щодо України.....	52
РОЗДІЛ III. Сучасний стан та виклики негативному впливу російської пропаганди з боку України	63
3.1.Проблеми протидії російської пропаганди в українському інформаційному просторі.....	63
3.2.Шляхи протидії негативному впливу російського пропаганди для України.	66
3.3 Новітні практики інформаційної політики деяких країн ЄС та НАТО з боку Росії.....	70
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	86
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних реаліях гібридних війн країн світу, чільне місце посідає і інформаційна війна. Країна – агресор намагається дискредитувати іншу країну використовуючи образ ворога під час проведення пропаганди впливаючи на масову свідомість власного суспільства для виправдання власних протиправних дій. У сучасній інформаційній війні Російська Федерація використовує образ України як ворога для консолідації громадян власної країни проти нашої держави для виправдання протиправних дій під час окупації нашої території в ході повномасштабного вторгнення. Підміна понять, перекручування і спотворення інформації спостерігалися в російських ЗМІ щодо України під час президенства Путіна В., зокрема неправдива інформація навколо окупації Криму та на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Російська пропаганда свідомо використовує дезінформацію проти українців, щоб надати їм негативні характеристики виправдовуючи власні насильницькі дії.

Результати соціологічного дослідження проведеного Левада – центр щодо ставлення до України з 1998 по 2020 рр. зазнало суттєвих змін. Як показують результати дослідження, що у 1998 р. негативно ставились до України та українців 20%. У 2005 р. цей показник досягнув рівня 30%, а у 2012 р. - 40%. На початку окупації частини України у 2014 р., цей показник досяг - 70% ¹. Крім того, опитування показало, що у 2020 р. в уявленні росіян про українців почала переважати концентрація таких негативних якостей як лицемірність, заздрісність, скупість, жорстокість, потайливість, зарозумілість. Тобто, дані результати свідчать про вплив на масову свідомість росіян пропаганди всередині країни щодо ставлення до українців та України в цілому.

¹ Україна і Донбасс. Левада – центр. URL: <https://www.levada.ru/2021/04/15/ukraina-i-donbass/> (дата звернення: 11.11.2022).

Отже, в контексті сучасних подій, які відбилися на сприйнятті російських громадян в інформаційному просторі щодо ставлення України як ворога, необхідно дослідити цю проблематику нашого дослідження детальніше. Результати дослідження нададуть змогу відповісти на *головне запитання дослідження*: яким чином Росія формувала образ України як ворога для того, щоб виправдати повномасштабну агресію з боку російського керівництва?

Характеристика стану дослідження проблеми. Окремі аспекти досліджуваної проблеми були у центрі уваги багатьох учених. Втім, можна вважати, що наукові розробки, які стосуються формування образу України як ворога на прикладі застосування різних методологій майже відсутні в Україні. Разом з тим наявні дослідження не розкривають особливості формування та використання образу ворога до та після повномасштабного вторгнення в Україну.

Серед досліджень даної проблематики роботи можна виділити декілька основних досліджень, які стосуються формування образу України як ворога на прикладі застосування різних методологій. Крім того, ці роботи стосуються практичному дослідженню російської пропаганди в ЗМІ.

У сучасних виданнях, український дослідник Почепцов Г. в контексті сучасної пропаганди 21 століття виділяє пропаганду страхом, де політична влада використовує умовного ворога, проти якого суспільству варто боротись. Також пропаганда страхом підсилюється небезпекою для власних громадян певної країни². Тут автор виділив стан проблеми маніпулювання масовою свідомістю громадян політичною владою.

У роботі Якуніної Д. «Репрезентація образу України в російській телевізійній програмі «60 хвилин»: порівняльна характеристика дискурсів 2016 – 17 і 2020 рр.» представлено за допомогою методу дискурс – аналізу досліджено основні наративи та дискурси. За результатами дослідження, у 2017 р. переважав радянський дискурс, що зумовлено мітингами в Києві, а згодом і

² Пропаганда нинішня на відміну від учорашньої: від прямої пропаганди до прихованої. URL: <https://www.stopfake.org/uk/propaganda-ninishnya-na-vidminu-vid-uchorashnoyi-vid-priyamoji-propagandi-do-prihovanoyi-pochepcov/> (дата звернення: 15.09.2022).

антизахідний через парад на день Незалежності України. У 2020 р. переважав дискурс історичної пам'яті, що зумовив виступ президента Зеленського В.³.

Автор Сиромятов М. у роботі «Образ ворога як елемент сучасного політичного міфодизайну Російської Федерації у період третього президентського строку Путіна В.» детально дослідив витoki та роль образ «ворога» в політичному міфодизайні Росії в період 2014 та 2016 рр. У ході аналізу образу «ворога», автор дослідив випуск новин програми «Недільний час» на Першому каналі з 2014 по 2016 рр. В контексті виділення України як ворога було означено її як «київські екстремісти», «терор правого сектору», «в Одесі спляють людей» - у темах сюжетів 2014 р., «екстремістські угруповання шкодять Криму», «Київ застосовує всі модифікації зброї на Донбасі», «керівництво України складається із ворогуючих сторін» - у темах сюжетів 2015 р., «варто російських послів відстрілювати» щодо реакції Порошенка на вбивство російського посла в Туреччині – 2016 р.

Згадані вище дослідники, вивчали окремі аспекти ворожого сприйняття України в російському інформаційному середовищі крізь призму різнопланової методології. Ці дослідження стосувались періоду до повномасштабного вторгнення. Саме тому, у фокусі нашої дослідницької уваги є період до та після 24 лютого 2022 року.

Метою роботи є дослідити формування образу України як ворога в російському інформаційному просторі під час президентства Володимира Путіна до та після повномасштабного вторгнення.

Предметом роботи є образ ворога в російському інформаційному просторі на прикладі України.

Поставлена мета передбачає вирішення таких дослідницьких завдань::

1. Зібрати дані з інформаційних сайтів російських газет у ході дослідження основних наративів та характер їх застосування щодо України;

³ Якуніна Д. Репрезентація образу України в російській телевізійній програмі “60 минут”: порівняльна характеристика дискурсів 2016-17 і 2020 рр.». 2020. С. 34.

2. Проаналізувати основні наративи формування образу ворога присутні в російському інформаційному просторі щодо України до та після повномасштабного вторгнення;

3. Дослідити представлення інформації російськими газетами тез Володимира Путіна щодо негативного ставлення до України.

Методи дослідження:

Методологічну основу роботи складає низка загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. На рівні загальнонаукової методології використано метод аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння. На рівні спеціальної методології було застосовано кількісний та якісний контент – аналіз. Для проведення кількісного контент – аналізу було визначено дві російські газети «Коммерсантъ» та «Московский комсомолец» за даними рейтингу Топ – 10 російських ЗМІ у категорії «Газети» у вересні 2022 р.⁴ У ході дослідження кількісного контент – аналізу було використано для виявлення і подальшого аналізу заголовків до публікацій, оскільки саме на них у першу чергу звертає увагу читач. Критерії для відбору текстових повідомлень: негативне чи нейтральне ставлення у відсотковому співвідношенні та перелік основних наративів. Якісний контент – аналіз здійснювався з аналізу основних тез щодо України на основі виявлення слів – індикаторів. Застосування цього методу дало змогу простежити яким чином формувався та проявлявся в інформаційному просторі образ ворога до та після повномасштабного вторгнення.

Формулювання гіпотези. Російська Федерація системно і в тривалому часовому проміжку, терміном у 2 роки, готувалась до повномасштабного вторгнення формуючи образ ворога з України, щоб виправдати терористичні дії в ході повномасштабної війни.

Характеристика джерельної бази. Увесь масив дотичної до теми дослідження джерел та літератури можна умовно поділити на 2-4 групи. Першу групу джерел складають публікації із російських ЗМІ, на основі яких, зокрема,

⁴ Рейтинги российских СМИ. Медialogия.. URL: <https://www.mlg.ru/ratings/media/> (дата звернення: 08.09.2022).

здійснено кількісний та якісний контент-аналіз. Це такі російські видання як Комерсантъ та Московский комсомолец.

Другу групу джерел складають монографічні видання та наукові статті з досліджуваної проблематики. У науковій літературі є різні точки зору щодо того, яким чином варто досліджувати принцип формування образу ворога в російському інформаційному просторі, тому джерельною базою стали основні дослідження.

Обґрунтування хронологічних меж дослідження: Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 2019 по 2022 р. Такі часові межі цілком підпорядковані висунутій у дослідженні гіпотезі. Зокрема, листопад – січень 2019р., 2020р., 2021р. та березень – травень 2020р., 2021р., 2022р. є періодом коли, ймовірно, було найбільш активно напрацьовано негативний образ України як ворога для підготовки до повномасштабної війни.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, восьми підпунктів, висновку, списку використаних джерел і літератури та додатків.

РОЗДІЛ I. Теоретично – методологічні засади, джерельна база та стан методології вивчення даної проблематики

1.1 Підходи до визначення понять «пропаганда» та «негативна пропаганда»

Пропаганда є одним із інструментів впливу на масову свідомість в суспільстві з подальшими корисливими наслідками для того, хто її ретранслює. На сучасному етапі розвитку держав, пропаганда є інструментом інформаційних війн ворогуючих країн. В ході розвитку технологій, пропаганда може мати позитивний чи негативний вплив в залежності від мети її транслявання. Тому деякі країни, в тому числі російське керівництво з 2000 - х р. використовує пропаганду для виправдання своїх дій за участі у багатьох війнах протягом періоду свого існування. Починаючи з 1999 р., Росія проводила пропаганду на території Сходу України для того, щоб посилити свій інформаційний вплив. Під час окупації Донецької та Луганської областей, саме ведення інформаційної війни відіграло важливу роль для гібридної війни Росії.

Після 2014 р., ми мали справу з частковою окупацією частини територій України, але на початку 2022 р. ми стали свідками всіх жахів повномасштабної війни з Росією. Це стосується російської пропаганди в російському інформаційному просторі, де російські представники ЗМІ формували образ України як ворога. Відповідно, громадяни, які живуть в Росії піддаються впливу російської пропаганди через інструменти та механізми російського керівництва. Україна протягом існування незалежності недооцінювала російську пропаганду через віру у міф про «братські народи». Все це свідчить про прогалини у захисті інформаційного простору України, який і складає інформаційну безпеку країни. Тому варто окреслити це поняття для кращого розуміння механізмів та інструментів здійснення російської пропаганди сучасності.

Перш за все, варто зазначити поняття пропаганди для загального розуміння цього явища. Оскільки, в ланцюзі понять, які ми використовуємо у ході написання магістерської роботи, це поняття є початковим. Серед дослідників немає чіткого визначення поняття «пропаганда» тому, що кожен трактує це поняття у силу свого досвіду та різного бачення.

Дослідник Почепцов Г., який займається вивченням поняття пропаганди, визначив сучасне її поняття, яке відрізняється від пропаганди в минулому. Пропаганда – це форма впливу на маси, яка спрямована на формування картини світу через новини з досягненням власних пропагандистських настроїв⁵. Крім того, дослідник додає те, що пропаганда швидше трансформується зі свідомістю людини через розвиток технологій, у подальшому стабілізації чи дестабілізації системи суспільства⁶. У сучасних реаліях Росія використовує цей вплив в залежності від періоду для того, щоб виправдати власні дії по відношенню до країни – агресора у ході інформаційної війни. Наприклад: «США, яка хоче використати ядерну зброю на території Росії або розширення НАТО, яке може призвести до небезпеки для росіян» або неіснуючі прикметники щодо дій з боку українських військових чи керівництва. Цей приклад перш за все, впливає на масову свідомість людей, де пропагандист здійснює інформаційний вплив проти самого суспільства.

Зокрема, американський дослідник теорії комунікацій Ласвелл Г. у книзі «Техніка пропаганди у світовій війні» стверджує, що пропаганда – це менеджмент колективних уявлень за допомогою маніпуляцій значимими словами⁷. За допомогою транслювання певної інформації, можна задавати певні алгоритми їх транслювання. Тобто, використовувати побудови певного твердження з використанням відповідних граматичних основ.

⁵ Почепцов Г. Пропаганда 2.0. Харків: Фоліо, 2018. С. 112 – 145.

⁶ Іщенко Н. Відомий науковець Георгій Почепцов розповів, як захиститися від маніпуляцій. Газета Кабінету Міністрів України “Урядовий кур’єр”. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vidomij-naukovec-georgij-pochepcov-rozpozviv-yak-za/> (дата звернення 02.04.2020).

⁷ Пропаганда для початківців. URL: <https://magazine.nv.ua/journal/2978-journal-no-3/propahanda-dlja-chajnikov.html>. (дата звернення: 12.09.2022).

У науковій літературі пропаганду трактують як форму поширення і навіювання поглядів, ідей, думок з метою позитивно або негативно налаштувати аудиторію і стимулювати її реакції до бажаного результату⁸. Пропаганда застосовується для того, щоб згуртувати маси супротивника, в нашому випадку описуватиметься зовнішній ворог (Україна) для росіян. Крім того, пропаганда формує під час конструювання образу «ворога» негативні характеристики чи установки підкріпивши цей процес у свідомості людини. Йому можуть додаватись такі негативні характеристики як агресивність, аморальність, жорстокість, тому варто з ним боротись та знищувати. Наприклад: під час Другої світової війни, нацисти використовували термін «недолюдина» до євреїв, циган та інших національностей, щоб виправдати свої дії по відношенню до них. Часто додавались слова з префіксом, який означав негативну характеристику їх.

Дослідник Лебедев – Любимов О. зазначає, що інформація, яка подається слухачеві має не просто засвоїтись, але й сприяти тому, щоб викликати бажання поділитись нею з кимось. Коли людина повідомляє цю інформацію через іншу людину, вона сама стає інструментом пропагандиста. З іншого боку, пропаганда може нести сенсаційність для того, щоб стимулювати соціальну орієнтованість особистості. Тобто, людина стає обізнаною в окремій галузі, що може підняти її авторитет серед інших⁹.

У теоретичному підрозділі варто окреслити явище негативної пропаганди, оскільки воно включає інструмент формування образу «ворога». У сучасних виданнях, український дослідник Г. Почепцов виділяє два типи сучасного впливу негативної пропаганди: пропаганда страхом та щастям. Особливо, це стосується пропаганди щастям в інформаційному просторі, де зазвичай показані піднесені ролики перемоги чи героїзм своїх співвітчизників держави для підсилення духу всередині країни. Пропаганда страхом

⁸Степина В. Новая философская энциклопедия. URL: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/page/about> (дата звернення: 16.11.2022).

⁹ Лебедев-Любимов А. Психология рекламы. Санкт-Петербург : Питер, (Выпуск 8). 2002. С. 234 – 256.

використовує умовного ворога, проти якого варто боротись. Також пропаганда страхом підсилюється небезпекою для власних громадян певної країни¹⁰.

Варто наголосити на роботі Чернової Г. «Фейкові новини у формуванні масової свідомості: вітчизняний і міжнародний досвід», де авторка проаналізувала явище негативної пропаганди, що включає формування «образу ворога»¹¹. Основа негативної пропаганди – нав'язати суспільству конкретні переконання за принципом «мета виправдовує засоби». Мета негативної пропаганди – розпалювання соціальної ворожнечі, ескалація соціальних конфліктів, загострення суперечностей у суспільстві, пробудження низинних інстинктів у людей тощо. Це дає змогу підпорядковувати людей, робити їх вразливими до волі пропагандиста. Основний механізм створення образу «ворога» маніпулює суспільством для згуртування суспільства навколо пропагандиста, нав'язати людям необхідні переконання та стереотипи. Основна функція негативної пропаганди – створення ілюзорної, паралельної реальності з «хибною» системою цінностей, переконань, поглядів образу «ворога».

У роботі Іванова О. «Комунікативний простір війни: пропаганда і суспільні настрої», автор детально пояснює явище деструктивної пропаганди, тобто негативної пропаганди. На відміну від конструктивної пропаганди, деструктивна пропаганда нав'язує людям ті чи ті переконання для розпалювання соціальної чи національної ворожнечі, загострення протиріч у суспільстві, пробудження низинних інстинктів у людей, що дозволяє нав'язати масі вигідні пропагандисту переконання та стереотипи і тим самим згуртувати їх навколо себе. Однією із характерних рис негативної пропаганди є технологія створення образу «ворога». Автор показує на прикладі російсько – японської війни 1904 – 1905 рр. як кожна з цих країн боролась на інформаційному

¹⁰ Пропаганда нинішня на відміну від учорашньої: від прямої пропаганди до прихованої. URL: <https://www.stopfake.org/uk/propaganda-ninishnya-na-vidminu-vid-uchorashnoyi-vid-pryamoyi-propagandi-do-prihovanoyi-pochepstov/> (дата звернення: 15.09.2022).

¹¹ Чернова Г. Фейкові новини у формуванні масової свідомості: вітчизняний і міжнародний досвід. Національний авіаційний університет. 2020. С 56 - 67.

просторі перетягуючи прихильність світового суспільства на свій бік. На той час, російська пропаганда загострювала увагу на відмінності ворога, які належать до чужого світу незрозумілого для росіян. Тому в масовій свідомості домінувало сприйняття японців з негативними характеристиками образу ворога для росіян.

Якщо провести паралель із сучасною війною Росії проти України, можна побачити певну схожість російської пропаганди у російсько – японській війні. А саме результатом цієї пропаганди стало сприйняття керівництва Росії, що війна буде переможною і легкою у ході повномасштабної війни¹².

Варто розглянути сучасну російську машину негативної пропаганди, яка транслює певні наративи щодо України з 1991 р. Основними наративами негативної пропаганди щодо України є послаблення геополітичного значення України на світовій арені, внутрішня дестабілізація країни, меншовартість та вторинність українців, спекулювання становища російськомовних в країні та витіснення української культури як другорядної та не потрібної для українців. Крім того, негативна пропаганда використовує певні інструменти для впливу на психіку власних громадян. Такі інструменти як пропаганда із викривленням конкретних подій, корисливі припущення як факти пропагандиста, перекручування інформації, замовчування правдивої інформації та маніпуляції¹³.

Отже, основні визначення поняття пропаганди є ключовим у нашій роботі, оскільки це є основним інструментом для російських ЗМІ. Тим більше, пропаганда показує ефективні результати, адже безпосередньо впливає на психіку російського суспільства. Як наслідок, негативне сприйняття росіян до українців через вплив на масову свідомість.

¹² Иванов А. Коммуникативное пространство войны: пропаганда и общественные настроения: Учебно методическое пособие. (Випуск 2). 2017. С.134 – 156.

¹³ Озюменко Ю. Методи і засоби сучасної російської пропаганди у гібридній російсько – українській війні: вплив медіа. Міжнародні відносини: частина політичної науки. Львів. (Випуск 7), 2019. С.178 – 203.

1.2 Підходи до визначення ключового поняття «образ ворога»

Інформаційна складова «гібридної» війни суттєво впливає на свідомість суспільства через формування певних наративів. В першу чергу, йдеться про маніпулювання масовою думкою для того, щоб сформувати негативний образ «ворога». При цьому варто враховувати й психологічний вплив, який є ефективним інструментом, тому передбачає довготривалий процес впливу на масову свідомість. Особливо це стосується російської пропаганди, яка поширювалась з початку 2000 – х р. під впливом політики В.Путіна на російське суспільство. Однією із найголовніших цілей інформаційно-психологічного впливу Росії є формування образу «ворога» країни - агресора.

Уже 9 рік поспіль Україна знаходиться у стані війни з Росією, але лише зараз ведеться відкрита повномасштабна війна Росії проти України. При цьому застосовують різноманітні інформаційні інструменти впливу на російське суспільство задля пропагування власних цілей. Лише зараз, українське керівництво думає над ефективними інструментами задля захисту українського інформаційного простору.

Росія використовує пропаганду для того, щоб зменшити позитивний імідж України, використовуючи образ «ворога» країни у світі. На окупованих територіях України, за допомогою різних видів інструментів, проводиться підбурювання населення до протиправних дій. На території Росії ведеться пропаганда для того, щоб мотивувати населення, в тому числі осіб чоловічої статі до участі у воєнних діях в Україні. Також варто зазначити, що керівництво виправдовує свою негативну політику безпеки та пояснює таким чином свої протиправні дії в Україні.

Теоретична частини магістерської роботи аналізу поняття образу «ворога» ґрунтується на широкому використанні літератури у сфері вивчення образу «ворога» в інформаційному просторі. В літературі є різні точки зору

щодо того, яким чином побудований принцип формування образу ворога в російському інформаційному просторі. Тому, основні з них варто розкрити у цьому підрозділі.

Автори Олексієнко С., Андрощук О. у статті «Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України» розглядають проблему формування образу «ворога» як складової гібридної агресії Російської Федерації проти України з точки зору психології¹⁴. Крім того, автори провели аналіз концепції образу «ворога» як сформоване за допомогою пропаганди стереотипне уявлення про будь-кого чи будь-що, що має реальну або уявну загрозу цілісності та існуванню спільноти, засноване на упередженнях, установках та негативних ідентифікаціях, і насичується виключно негативними характеристиками, виявляється як носій антигуманних властивостей, а відтак легітимізує будь-які вияви насильства стосовно нього. Відповідно, образ «ворога» як феномен соціальної дійсності має такі характеристики: є носієм анти людських та анти гуманних властивостей і рис, отже, дозволяє будь-які способи, форми і методи стосовно ворога; є постійним об'єктом уваги засобів масової інформації, які, як правило, використовують прийом когнітивного дисонансу; виправдовує будь-які висловлювання, дії тощо “нашої” спільноти, визнаючи їх правдивість і чесність порівняно з висловлюваннями, є дієвим механізмом пропагандистського впливу як одного з найважливіших чинників у структурі гібридної війни.

На думку Некрасової В., образ ворога – це певний архетип супротивника, до боротьби з яким необхідно бути постійно готовим. Ворог зображується агресором, чужинцем, загарбником¹⁵. Тобто, якщо підкреслити слова автора, це постійна інформаційна війна у масовій свідомості людей. На думку Ромах О.,

¹⁴ Олексієнко С., Андрощук О. Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки. (Випуск 4). 2020. С.34 – 67.

¹⁵ Некрасова В. Образ «ворога» та «друга» в ідеологічному протистоянні часів завершення «холодної війни»: міжнародна науковопрактична конференція: матеріали доповідей та виступів. Запоріжжя : Інтер-М, (Випуск 4). 2011. С. 31 – 45.

при створенні образу ворога в медіа йдеться про «створення в ЗМІ віртуальних групових ідентичностей, які набувають тим більшої важливості, чим виразнішими в медіа стають образи «інших», що трактуються як вороги»¹⁶. Наприклад: створення груп в телеграмі з відповідними назвами, які об'єднуються на основі сприйняття негативної інформації щодо України.

У роботі «Психологія образу ворога у масовій свідомості» Кириченка В. знаходимо цікавий підхід до пояснення технології формування, де автор пояснює технологію формування образу ворога з точки зору психологічного впливу на людей. Образ ворога у ЗМІ може підтримуватись за рахунок страху, який змушує об'єднуватись людей проти спільного «ворога». Крім того, це змушує людей ставати до захисту свої країни та відсічі проти ворога. На прикладі історії російської пропаганди, можна виокремити приклад кримсько – татарського населення під час Другої світової війни, який був означений як «вони» з подальшою небезпекою для Радянського Союзу. Тому цей інструмент використовували для подальшої консолідації проти інших меншин в СРСР, які були виселені на інші території.

Основним елементом у пропаганді є транслявання інформації, яка стосується загрози для суспільства всередині країни від країни – агресора. Цю тезу можна пояснити концепцією вічної війни Фуко через явище маккартизму в Америці. Стаття одного зі свідків розглядів Єви Коллієра Мерріт, яка має назву «Надзвичайна несправедливість Америки Маккарті» про маніпулювання страхом владою над суспільством. У статті йдеться про епоху управління Маккарті, який створив атмосферу страху через риторику публічного дискурсу антикомунізму в Америці. Через ряд насильницьких заходів, контроль та усвідомлення страху серед суспільства стало необхідністю протистояти вічному ворогу. Вічним ворогом для американського суспільства став Радянський Союз та комунізм. Таким чином, була створена ілюзія загрози з

¹⁶ Сенявский А. Проблема «свй-чужий» в свідомості: теоретико-методологічний аспект. Видавництво «Нестор», 2001. С.37 – 56.

боку Комуністичної партії для існування американців, хоч кількість членів її була невеликою. За допомогою видання газети «Контратака», були оприлюдненні списки звинувачуваних осіб для підсилення страху серед суспільства. Це явище мало значний вплив на формування патріотизму серед американців¹⁷.

Враховуючи обрану тему, в першу чергу, треба виокремити наукові пошуки російських істориків, які започаткували дослідницький напрям вивчення «образу ворога». Таким чином, це нам дасть уявлення про поняття образ «ворога» з російської сторони. Один із дослідників та у минулому Міністр закордонних справ РФ Козирьов Г. у своїй роботі «Ворог і образ ворога в громадських і політичних відносинах» дав наступне визначення: Образ ворога – це якісна (оціночна) характеристика (імідж) «ворога», сформована в суспільній свідомості¹⁸. Це сприйняття ворога і уявлення про нього, при цьому ворог і його образ можуть значно відрізнятися один від одного, так як сприйняття відображає не тільки об'єктивну реальність, а й оціночні інтерпретації і емоційні компоненти концепції. Крім того, на формування образу ворога впливають стереотипи і установки, властиві масовій свідомості, необхідно враховувати, що сприйняття ворога опосередковано різноманітними джерелами інформації, наприклад ЗМІ, які можуть цілеспрямовано формувати певний імідж ворога. Крім того, автор додав основні функції, які відіграють важливу роль під час процесу формування образу «ворога». Як окремий феномен образ ворога виконує такі функції:

1. визначення явищ, об'єктів чи суб'єктів, які представляють небезпеку для групи та її базових цінностей;
2. розвиток негативних переживань громадян, перенаправлення соціального невдоволення на зовнішні об'єкти;

¹⁷ Merritt E. The extraordinary injustice of McCarthy's America. E – International relations. 2011. 8(2). URL: <https://www.e-ir.info/2011/11/03/the-extraordinary-injustice-of-mccarthy%E2%80%99s-america/> (дата звернення: 09.10.2022).

¹⁸ Козырев Г. «Враг» и «образ врага» в общественных и политических отношениях». Издательство «Социс». (Выпуск 2). 2008. С. 24 – 39.

3. маніпулювання суспільною свідомістю для виправдання державами власної невдалої зовнішньої чи внутрішньої політики;
4. згуртування населення перед реальною чи уявною небезпекою;
5. спрощення соціально-політичної реальності до схематичного поділу на «своїх – чужих»¹⁹.

Як зазначає Н. Клушина, однією із особливостей формування образу ворога є те, що читач постійно переживає інформаційний стрес, оскільки інформаційне наповнення ЗМІ, що його оточує, наскрізь просякнутий руйнівними комунікативними стратегіями²⁰. Крім того, комунікативна стратегія підкріплюється емоційними заголовками та застосуванням страху. Автори Баженова О., Лапчева С. стверджують, що «прийом формування образу ворога має велику переконливу силу, оскільки висновок про ідентифікацію об'єкта імплікується: його довірено зробити самому адресату, а знання, отримане власними зусиллями, усвідомлюється своїм»²¹.

Відома дослідниця Лабунська В. окреслює поняття образ «ворога» як самостійне явище додаючи основні ознаки:

1. смертельна загроза людині, групі, соціуму;
2. дегуманізація, тобто наділення ворога різними негативними властивостями та якостями: «ворог» асоціюється зі злом, ненавистю, агресією, підступністю, насильством, смертю та іншим негативом;
3. образ ворога має провокувати ненависть: ворог – це «варвар», який прагне завдати шкоди соціуму, тому він часто поєднує в собі такі якості як підступність, агресивність, аморальність, жорстокість, безпринципність²².

Як зазначає автор Пархоменко С. у роботі «Як Україні перемогти в інформаційній війні?», для Росії в умовах «гібридної» війни зовнішнього

¹⁹ Там само

²⁰ Клушина Н. И. Образ врага. О военной риторике в мирное время. Русская речь. (Выпуск 5) 2006. С. 79-87.

²¹ Баженова Е., Лапчева С. Оппозиция свой – чужой в политическом дискурсе. Современная политическая лингвистика. Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2003. С. 12 - 18.

²² Лабунская В. Образ врага в межличностном общении. Социальная психология и общество. (Выпуск 5). 2013. С. 14 - 26.

«ворога» виступають передусім Україна, США та НАТО, ЄС та їх союзники. У Росії засоби інформаційного впливу виступають як основний механізм формування образу України як «ворога». Ці механізми спрямовані на:

- нав'язування суспільству думки про те, що політика правлячого режиму – вождя, партії, президента – шляхом регулярного повторювання певних вербальних конструкцій, перекручування інформації, зомбування є правильною;
- масова трансляція відверто брехливої інформації – у цьому плані Росія запозичила методику Й. Гебельса та радянських вождів. Це методика застосовується, коли пропагандистська машина вигадує абсолютно неіснуючі речі.
- всеохоплюючий контроль за альтернативними джерелами інформації.
- використання чинників впливу в інших країнах, аби сформувати у населення цих країн «правильну» позицію щодо політики своєї держави.
- створення шпигунської мережі, яка має завдання здобути інформацію, що може дискредитувати в очах світу зовнішнього ворога того чи іншого авторитарного режиму.
- хабар для несумлінних політичних акторів, які через закордонні ЗМІ поширюватимуть проплачену тоталітарним режимом пропаганду, що йому є корисливою²³.

Отже, метою формування образу ворога як ключового інструмента російської пропаганди є привертання уваги на негативні характеристики та дії, які притаманні ворогу, щоб змістити увагу на них через невдалу внутрішню політику країни.

²³ Пархоменко С. Как Украине победить в информационной войне. 2014. URL: http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/08/1/7033646/view_print/ (дата звернення: 08.09.2022).

1.3 Методологічні засади дослідження використання образу «ворога» російськими ЗМІ

Механізм формування образу «ворога» є одним із основних елементів пропаганди масової свідомості з боку пропагандиста. Тому дослідники вивчають дану тематику використовуючи різну методологію.

Дослідження українського дослідника Харкавця С. у статті «Психологічні особливості конфлікту у системі сучасних відносин між росіянами та українцями», автор акцентує увагу на психологічних особливостях в системі відносин українців та росіян. Головна теза автора стосується того, що російське телебачення відіграє істотну роль формуючи з українців «ворогів». Якщо детально вивчити механізм формування образу «ворога», то масовий рівень формування встановлюється емоційним фоном. Тобто, відбувається процес неприйняття чужих уподобань, яке супроводжується емоційними проявами пов'язаних з цим явищем. Цей процес може відбуватись як символічна форма поданої інформації, так і знакової форми. Це явище загалом можна співвіднести з опозицією родичів чи близьких людей.

Крім того, автор показує результати дослідження відмінності ціннісних орієнтацій росіян та українців. Наприклад: росіяни потребують безпеку, ніж українці потребують приналежність до європейської інтеграції; росіяни – збереження «руського міру», а для українців – збереження національної ідентичності; росіяни – повернення до ладу СРСР, українці – збереження територіальної цілісності та свободи. Цей процес відмінностей ціннісних орієнтацій є пропагуванням ЗМІ негативних ціннісних конструктів відповідно до аудиторії. Телебачення впливає на сприйняття картини шляхом введення людини у гіпноз, тому людина не здатна критично осмислювати інформацію. При перегляді інформації через телевізор у людини може знижуватись самооцінка, яка супроводжує негативні емоції. Негативні емоції у процесі можуть бути надлишковими для людини, тому вона може не сприймати надлишкову інформацію правди. Таким чином, автор пояснив механізм

формування образу «ворога» у росіян з точки зору методології дослідження їх відмінностей та впливу на масову свідомість²⁴.

Чеберяк А. у сфері лінгвістики у статті «Механізм створення негативного образу України на сторінках російських засобів масової інформації» за допомогою методології контент – аналізу вивчення образу «ворога», продемонстрував маніпулятивний характер російсько – українського конфлікту, що формують російські ЗМІ щодо України. Автор поділяє два складники образу «ворога: зовнішнього та внутрішнього. Зовнішнім ворогом є США у вигляді НАТО та Україна, а внутрішнім ворога є інакомислячі люди або ті, хто підтримують Україну всередині держави. Загалом, автор дослідив російські статті видань за період 2014 – 2018 рр. Наприклад: «На Україні постійно нагнітається напруга щодо відносин з Росією, «російського миру» та російськомовних. Останні досить дивно, оскільки 95% громадян України говорять російською, а в повсякденному житті 80% громадян. Відповідно до цієї тези: вказівки на інституцію не знайдено; «на Україні» свідчить про нижчий рівень держави на думку пропагандистів; акцент на мові розбрату; негативні емоції з боку росіян через дії України; брехливої інформації як фактів. Висновки автора за результатами дослідження демонструють вербальний портрет України – «агресор» та «окупант», якій властиві «агресивність», «жорстокість» та «цинізм». Основні дії України – «напад», «знищення», «вбивства» та «обстріли». Наприкінці автор виділив основні механізми формування образу «ворога»: використання опозиції «ми – вони»; відмінність між «своїми» та «чужими»; небезпека від ворога та покладання провини на нього; символізація та демонізація зі злом²⁵.

Довгань С. у своїй роботі «Інформаційні війни в історії України» окреслила основні наративи, які розповсюджують російські ЗМІ для формування образу «ворога» на прикладі України. Крім того, авторка здійснила

²⁴ Harkavets S. Psychological features of conflict in the system of modern relations between Russians and Ukrainians. 24 p. URL: <http://journal.eu-jr.eu/social/article/view/66> (дата звернення: 12.09.2022).

²⁵ Чеберяк А. Механізм створення негативного образу України на сторінках російських засобів масової інформації. Закарпатські філологічні студії. 2018. С. 98 - 106.

дослідження декілька прикладів Інтернет – ресурсів російського інформаційного простору за допомогою контент – аналізу, а також виділила основні методи пропаганди у роботі пропагандистів. Основними напрямками діяльності в інформаційній війні включаючи формування образу «ворога» є традиційна пропаганда (ЗМІ, агітація, мітинги та виховання); Інтернет (фейкові сайти, статті та блоги); соціальні мережі (групи в Telegram, Instagram, Twitter та Вконтакте); інформаційних простір західних країн (акції, експерти та науковці) та кібервійська. За результатами дослідження Інтернет – ресурсів «Правда.Ру» та «Российский діалог» було поширено такі основні наративи про Україну: Україна – це частина Росії і вона не може існувати без неї; Західна Україна є осередком «бандерівців», «укрофашистів» та ін.; етнічні росіяни знаходяться під загрозою в Україні, тому вони просять, щоб Росія заступилась за них і втрутилась у суверенні справи України.

Вище зазначене демонструє основні характеристики, які притаманні образу «ворога» через поширення цієї інформації із впливом на масову свідомість людей. Методи пропаганди, які застосовують російські журналісти через Інтернет – ресурси російського інформаційного простору у формуванні образу «ворога» є вигадкування фактів, фальсифікація та інсинуація подій, викидання з контексту фактів, коментарів, висвітлення думок та коментарів лише однієї сторони, зацікавленої у розвитку воєнної ситуації в зоні АТО²⁶.

У роботі Якуніної Д. «Репрезентація образу України в російській телевізійній програмі «60 хвилин»: порівняльна характеристика дискурсів 2016 – 17 і 2020 рр.» представлено за допомогою методу дискурс – аналізу дослідження основних наративів та дискурсу. У ході дослідження, авторка виокремила основні дискурси під час транслявання прямих ефірів програми «60 хвилин» у період 2016 – 17 та 2020 рр.:

- *імперський дискурс,*
- *радянський дискурс і дискурс історичної пам'яті,*

²⁶ Довгань С. Інформаційні війни в історії України. Тернопільський національний економічний університет (Випуск 6). 2019.С. 74 - 85.

- *дискурс ідентичності і антизахідний дискурс.*

Авторка виокремила основні характеристики цієї програми: суспільно – політичне ток – шоу з представленням російської сторони у більшості та української у меншості з подальшою риторикою придушення опонентів (української сторони); використання ведучою О. Скабєєвою прокурорського стилю ведення програми, тобто переривання, спонукання до відповідей та контроль над темою; інтерактивність з метою зацікавити аудиторію та домінування єдиної точки зору. За результатами дослідження, у 2017 р. переважав радянський дискурс, що зумовлено мітингами в Києві, а згодом і антизахідний через парад на день Незалежності України. У 2020 р. переважав дискурс історичної пам'яті, що зумовив офіційний виступ президента Зеленського В. у Польщі, влітку 2020 р. проявився антизахідний і радянський дискурси через паради ЛГБТ в Києві та підняття прапора ЛГБТ – спільнот над визначною монументальною спорудою в Києві.

Тому дискурси у програмі розгортаються в залежності від контексту обговорюваної події в Україні. Крім того, авторка виділила основні російські наративи протягом досліджуваного періоду: Україна – штучно створена держава, що зумовлює її занепад та розпад; Україна – фашистська держава, яка зневажає спільну історію перемоги Великої Вітчизняної війни та існування СРСР; київська влада хоче позбутись російськомовних людей в Україні та вплив західних кураторів через спецслужби, тому вона не є суверенною державою²⁷. Таким чином, авторка за допомогою цього методу виявила певні закономірності у домінування певних наративів та дискурсів на прикладі програми «60 хвилин».

Потребує детального розгляду і стаття Захарченка А. ««Мова ворожнечі» як технологія ведення гібридної війни РФ проти України», де автор окреслює проблему «мови ворожнечі» в контексті українського – російського конфлікту. Варто додати, що «мова ворожнечі» може стосуватись і образу «ворога», адже

²⁷ Якуніна Д. Репрезентація образу України в російській телевізійній програмі “60 минут”: порівняльна характеристика дискурсів 2016-17 і 2020 рр.». 2020. С. 76 - 82.

існує протиставлення «своїх» та «чужих», тобто ворогів для існування країни. Автор наводить лексеми – асоціації пов'язані з образом українців з боку росіян через вплив інформаційного простору РФ. Наприклад: українці – бендеревці, бойовики, брати наші менші, карателі, київські терористи, нацистська хунта, нелюди, расисти, «хохли», русофоби та екстремісти. Крім того, авторка виділяє посилаючи на дані дослідження Інституту масової інформації такі рівні прояву «мови ворожнечі» пов'язаним з українсько – російським конфліктом:

- м'яка «мова ворожнечі» - створення негативного іміджу певної країни чи групи підтверджуючи її недоліки у принизливому контексті протиставляючи однієї групи іншій. Наприклад: риторика російських ЗМІ на Заході про Україну як не повністю сформовану державу, яка без підтримки Росії розпадеться.

- середня «мова ворожнечі» - виправдання випадків насилля та дискримінації звинувачуючи певну групу у неповноцінності та кримінальності, яка здійснює негативний вплив на країну. Наприклад: знищення етносу – українців підкріплюючи це випадками «розп'яття хлопчиків на Донбасі чи вбивство мирних жителів ДНР та ЛНР».

- жорстка – відкриті заклики до насилля та дискримінації не даючи можливості закріпитись в регіоні. Наприклад: риторика в російському інформаційному просторі проти представників «Азову» чи «Правого сектору»²⁸.

Дослідження Халдарової І. у англomовній статті «Брат чи супротивний? Трансформація наративів в російському теленовинах під час української кризи». Авторка детально дослідила наративи на прикладі відношення росіян до українців від «братів» до «інших» на телеканалі «Перший канал» в період 2012 – 2014 рр. У статті зазначаються історичні першопричини появи цих наративів в інформаційному просторі. Радянський Союз створив наратив «всі народи - брати» таким чином об'єднавши всі народи різних національностей в

²⁸ Захарченко Т. «Мова ворожнечі» як технологія ведення гібридної війни РФ проти України. Медіафорум (Випуск 7). 2019. С.234 - 259.

один - російський. Згодом цей наратив трансформувався у модель сім'ї, тобто існування дбайливого старшого брата (Росія) та нерозумного меншого брата (Україна). Це надало привілеї Росії контролювати, втручатись у справи інших «братських» країн.

За результатами дослідження наративів від «брата» до «іншого» на прикладі «Першого каналу» в період 2012 (до кризи) та 2014 (після кризи), Україну та українців зображували як «меншого брата» залежного від керівництва та підтримки Росії звертаючись до культурних, історичних та духовних цінностей суспільства. Трансформація цього образу розпочалась після розпаду СРСР, коли вибір українців бути незалежними витлумачився як зрада для Росії. Після подій Євромайдану, українців зображували як нацистських прихильників, тобто наратив, який створював відчуття загрози.

Таким чином, російська влада виправдовувала свої рішення щодо введення російських військ до Криму, анексувати Крим та почати війну на Сході України. Крім того, телеканал зображував українців як «ворогів» використовуючи візуальні тексти та аудіо коментарі додаючи мовні знаки, графіки та відповідну музику. Наприклад: візуальне документування зруйнованих будинків та загиблих в текстовому чи усному режимі трактувалось як злочини української армії²⁹. Таким чином, авторка дослідила стратегічні наративи комунікацій на прикладі одного із інструментів в російському інформаційному просторі.

У ході написання методології дослідження, варто враховувати відмінності між періодами, коли здійснювалась російська пропаганда образу «ворога» в інформаційному просторі, адже кожен період відрізняється повнотою та обсягом інформації в залежності від аудиторії. Однією із таких робіт є авторська, англomовна стаття «The other/alien in the Russian federation strategic communications during the Russian – Ukrainian confrontation (2014 – 2021)

²⁹ Khaldarova I. Brother or 'Other'? Transformation of strategic narratives in Russian television news during the Ukrainian crisis. The Sage Journal. 7 (2). 98 – 123p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1750635219846016> (дата звернення: 09.09.2022).

Куницький І., Шуляк А. Загалом, автори досліджували інформаційно – психологічний вплив російських ЗМІ для ефективного просування образу «ворога» або «чужого» в період 2014 – 2021 рр. Крім того, автори детально вивчили як використовуються медіа технології російські ЗМІ проти України. У дослідженні зазначається, що основними медіа технологіями моделювання образу «ворога» в російсько – українській інформаційній війні є використання концепції «ворога», що містить загрозу. Наприклад: українські ЗСУ позначаються як фашисти, нацисти, силовики, карателі, бандерівці та окупанти (зневажливий термін для українців); візуальні зображення надмірної сили «ворога», яке супроводжується кадрами зруйнованих будинків, шкіл, лікарень та історія про розп'ятого хлопчика 2014 р. з боку українських військових під Слов'янськом.

Крім того, за допомогою інструментів інформаційного простору було використано відверті маніпулятивні технології страху; візуальні зображення військової техніки (демонстрація нібито західної техніки, яка прибуває в Україну); зображення забороненої зброї (касетні боєприпаси українських військових та фосфорні бомби) та зображення «таємної змови», особливо це стосується Заходу, війська НАТО. Також автори виділяють в період дослідження тенденції комунікаційної та контентної агресії з боку «ворога»: постійна напруженість у відносинах між росіянами та українцями; використання невійськових сфер для змістовних акцентів у свідомості росіян (від міфу про спільне походження до величі Російської імперії); використання маніпулятивної практики жорстокості у соціальних мережах та телебаченні; використання даних соціальних досліджень громадських організацій як авторитетної думки (захоплення та анексія Криму штучно підняла рейтинг В. Путіну); застосування інших каналів комунікації – книги, фільми та спеціально створених телевізійних передач³⁰.

³⁰ Kunytskyi I., Shuliak A. «The Other/Alien» Image in the Russian Federation Strategic Communications During the Russian-Ukrainian Confrontation (2014–2021). Strategic review. 14 (3). 23 – 34p. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1007416> (дата звернення: 14.08.2022)

Варто враховувати роботи і російських дослідників, які показують формування образу «ворога» з точки зору робіт російських досліджень про основу пропаганди в російському інформаційному просторі. Автор Сиромятов М. у роботі «Образ врага як елемент сучасного політичного міфодизайну Російської Федерації у період третього президентського строку В.Путіна» детально дослідив витoki та роль образ «ворога» в політичному міфодизайні Росії в період 2014 та 2016 рр. Автор приділив увагу історичним витокam формування образу «ворога» в Росії (період СРСР). На думку автора, причинами для формування образу «ворога» з боку Росії були: «Холодна війна», протистояння з «імперіалістичною загрозою» для існування громадян, передкризовий стан інших держав, розбещена культура та вдача Заходу, негативний спосіб життя американців, тероризм, втручання у внутрішні справи інших держав, які намагаються домінувати на міжнародній державі. У ході аналізу образу «ворога», автор дослідив випуск новин програми «Недільний час» на Першому каналі з 2014 по 2016 рр. з метою вивчення сюжетів даної теми з подальшим виділення інструментарію. Було досліджено у сюжетах тему «ворога» з подальшими категорійними апаратами. Автор використав такі критерії: використання в тексті категорій, які відносяться до теми «ворога», негативний тон висловлювань та оціночні судження. У сюжетах використовували такі засоби як структурно – логічні (тривалість та місце сюжету), змістовні (використання фактів, виразності мови та переконливої комунікації), мовні (темп мови, емоційна насиченість голосу) та емоційність (агресивна забарвленість слів). В контексті виділення України як ворога було означено її як «київські екстремісти», «терор правого сектору», «в Одесі спляють людей» - у темах сюжетів 2014 р., «екстремістські угруповання шкодять Криму», «Київ застосовує всі модифікації зброї на Донбасі», «керівництво України складається із ворогуючих сторін» - у темах сюжетів

2015 р., «варто російських послів відстрілювати» щодо реакції Порошенка на вбивство російського посла в Туреччині – 2016 р.³¹.

Однією із найпопулярніших соціальних мереж є ВКонтакте. Російська влада використовує соціальні мережі для інформаційно – пропагандистської війни проти України, в тому числі використовуючи образ «ворога» на прикладі України. Дослідники Махортих М., Сидорова М. у англomовній статті «Соціальні мережі та візуальне представлення конфлікту в Східній Європі» використали соціальну мережу «Вконтакте» аналізуючи візуальний контекст висвітлення війни на Сході України на проросійській онлайн – спільноті «Звіти ополчення Новоросії» у 2015 р.. Автори визначили тематичні категорії зображень: дія (бойові дії), тварини, цивільні особи (населення), учасники бойових дій, мертві, документи, вороги, обладнання (зброя або військова техніка), пейзаж, мапи (карти), військова техніка (танки), персоналії (Порошенко), руїни (спалені будинки), символи та трофеї. Висновки показали, що у цей період ця група була активна протягом об'єкта спостереження. Це було пов'язано з моментом перемоги сторони як стимул для більшого виробництва контенту, а також спостерігалась низька активність у моменти втрат.

Якщо говорити про зображення контенту, то результати дослідників показують найменшу категорії тварин, пейзажі, бойові дії та вороги. Найчастіше використовували зображення загиблих учасників бойових дій. Найчастіше проросійська група публікувала зображення цивільних та руїн, що може констатувати групою виявлення емоції жалю у масовій свідомості росіян. Найбільше вподобань та коментарів від сприйняття російської аудиторії було щодо учасників бойових дій, військової техніки та символіки. Найменше

³¹ Сыромятов М. Образ врага как элемент современного политического мифодизайна в Российской Федерации в период третьего президентского срока Путина В. Челябинск: ЮУрГУ. 2017. С.56 - 76.

вподобань серед російських користувачів було щодо зображень та документів. Найбільше коментарів стосувались практичних аспектів бойових дій³².

Окрім інших інструментів російського інформаційного простору, можна й виокремити друковані газети. Саме цей інструмент здійснює менший вплив на масову свідомість росіян, але популярний серед старшого покоління тому, що є дешевшим та зрозумілим. Дослідник Польовик С. здійснив контент – аналіз російських газет у статті «Образ України на російських сторінках: контент – аналітичне дослідження». Предметом дослідження авторів статті були російські газети «Российская газета», «Известия» та «Коммерсантъ», адже ці газети є найбільш цитованими у політичному дискурсі в російських ЗМІ, особливо це стосується телебачення. Досліджуваний період 2015 р. було поділено на три частини для того, щоб побачити динаміку характеристик образу «ворога» на прикладі України:

- Перший період – січень і квітень, який позначав події намагання Росії захопити Дебальцеве та Донецький аеропорт, зустрічі «нормандської четвірки» та змін до Конституції України щодо врегулювання конфлікту. Більшість публікацій стосувалось міжнародної політики. Зокрема, скрутне становище Росії через «київську владу». Деякі публікації стосуються «кривавих дій Правого сектору», іноземна допомога, яка затягує конфлікт на Донбасі.
- Другий період – травень і серпень на якому відбулись події декомунізаційного закону та створення Національної поліції. Цей період нарахував найбільше публікацій у російських газетах. Керівництво України окреслюють як «популісти і майстри містифікацій», санкції щодо Росії трактувались як «відчай Президента України» порушення прикордонного режиму України навколо акваторії Чорного моря біля Криму та накопичення вугілля та паливних ресурсів України.

³² Makhortykh M., Sydorova M. Social media and visual framing of the conflict in Eastern Ukraine. SAGE journals. P. 8 – 12.. 12(4). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1750635217702539> (дата звернення: 12.10.2022)

- Третій період – вересень і грудень, який мав події місцевих виборів, запровадження санкцій щодо Росії та рекомендація Єврокомісії про скасування віз. Крім того, цей період мав спад публікацій у російських газетах щодо України. Публікації стосуються, зокрема «зовнішнього управління Україною», місцеві вибори як розкол України «від толерантності до неонацизму» та розслідування подій в Одесі, які не відповідали вимогам Європейській конвенції з прав людини.³³

Останніми роками у російському інформаційному просторі шириться інформація проти нашої держави із застосуванням історії через інструменти впливу, в тому числі через формування образу «ворога». Найчастіше російські ЗМІ апелюють до перемоги у Великій вітчизняній війні чи спільність традицій та культури «наших народів». Стаття Топальського В. «Використання конструкту «Велика вітчизняна війна» в російській антиукраїнській пропаганді» мала також визначальний вплив у вивченні теоретичної бази. Автор проаналізував за допомогою контент – аналізу використання конструкту «Велика вітчизняна війна» з метою створення в тому числі образу «ворога» України, керівництва держави, Збройних Сил України та інших силових структур держави виправдовуючи агресію по відношенню до них. Загалом, ідеологічне підґрунтя проти України було виправданням про минуле щодо пам'яті щодо Другої світової війни, тобто звертання до фашистів, які закріпились у пам'яті старшого покоління.

Досить часто, пропагандисти використовували словосполучення «фашистський режим». Зокрема, варто провести паралель між «парадом ганьби» військових полонених в Донецьку на День незалежності України та «парад переможених» 1944 р. німців у Москві. Крім того, часто у російській пропаганді застосовують і телеканали, зокрема «Перший телеканал», який показував історії псевдосвідків Другої світової війни та подій 2014 р. у

³³ Польовик, С. «Образ України на сторінках російських газет: контент-аналітичне дослідження», Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації» (Випуск 11).2017. С.24 - 40.

Донецькій області. Також застосовують у російській пропаганді і мережу Інтернет. Зокрема, сайти поширили публікацію про жорстокі по відношенню до старших людей дії так званих «карателів» у 2014 р. та їх подальший розстріл. Російські пропагандисти розповідають про табір «Правого сектору» «Ярош – ленд», можна провести аналогію з табором Гітлера «Гітлер – югенд». Варт зазначити, що кількість фейків російської пропаганди зростають перед великими святами пов'язаними з Другою світовою війною чи радянським періодом³⁴.

За результатами розгляду основних понять варто виділити такі:

- Початкове поняття «пропаганда» за трактуванням дослідника Почепцова Г. – це форма впливу на маси, яка спрямована на формування картини світу через новини з досягненням власних пропагандистських настроїв;
- Поняття «негативна пропаганда» російського дослідника Іванова О. – це процес нав'язування людям ті чи інші переконання для розпалювання соціальної чи національної ворожнечі, загострення протиріч у суспільстві, пробудження низинних інстинктів у людей, що дозволяє нав'язати масі вигідні пропагандисту переконання та стереотипи і тим самим згуртувати їх навколо себе;
- Поняття «Образ ворога» з точки зору дослідників Олексієнко С. та Андрощук О. як сформоване за допомогою пропаганди стереотипне уявлення про будь-кого чи будь-що, що має реальну або уявну загрозу цілісності та існуванню спільноти, засноване на упередженнях, установках та негативних ідентифікаціях, і насичується виключно негативними характеристиками, виявляється як носій антигуманних властивостей, а відтак легітимізує будь-які вияви насильства стосовно нього. Відповідно, образ «ворога» як феномен соціальної дійсності має такі характеристики: є носієм анти людських та

³⁴ Іваненко С. Топальський В. Використання конструкту «Велика Вітчизняна війна». Воєнно – історичний вісник. (Випуск 5). 2020. С. 8 -13.

антигуманних властивостей і рис, отже, дозволяє будь-які способи, форми і методи стосовно ворога; є постійним об'єктом уваги засобів масової інформації, які, як правило, використовують прийом когнітивного дисонансу; виправдовує будь-які висловлювання, дії тощо “нашої” спільноти, визнаючи їх правдивість і чесність порівняно з висловлюваннями, є дієвим механізмом пропагандистського впливу як одного з найважливіших чинників у структурі гібридної війни.

Отже, як показують продемонстровані роботи дослідження у різний період часу, російська пропаганда має визначальний вплив від 2014 р. до сьогодення. І одним із прикладів застосування інструменту пропаганди є образ ворога, який застосовується в інформаційному просторі Росії. Зокрема, авторами робіт наголошується на різних характеристиках оприлюднення інформації щодо України в цілому.

РОЗДІЛ II. Особливості формування образу України як ворога на прикладі російських ЗМІ

2.1. Дослідження формування образу України як ворога на прикладі російських газет

Російське керівництво за допомогою ЗМІ як одного із основних інструментів впливає на масову свідомість суспільства у ході повномасштабної війни проти України. За даними соціологічного дослідження Левада – центру довіри до громадських інститутів станом на 20 вересня 2022 р., 80% довіряють Президенту та 41% ЗМІ³⁵. Відповідно, можна констатувати, що Президент та ЗМІ мають авторитет серед російського суспільства і піддаються їхньому маніпулятивному впливу. Тобто, суспільство споживає інформацію від них як правдиву.

Практична частина у другому розділі полягала у дослідженні формування образу ворога та зв'язок з політичним керівництвом у російських ЗМІ. У другому розділі ми використали метод кількісного та якісного контент – аналізу вивчаючи один із інструментів пропаганди - російські ЗМІ. Цей метод найкраще нам покаже яким чином у російських ЗМІ висвітлювалась тема повномасштабного вторгнення у ході формування образу ворога на прикладі України та основні тези політичного керівництва з відповідними посиланнями до суспільства. Загалом, ця практична робота складатиметься з трьох частин дослідження: відсоткове співвідношення оприлюднення негативного чи нейтрального характеру; основні наративи, які формують з України образ ворога для підготовки повномасштабної війни та аналіз основних тез В.Путіна на щорічній прес – конференції щодо негативного забарвлення України.

У ході проведення контент – аналізу дослідження даної проблематики було створено критерії для відбору текстових повідомлень:

³⁵ Доверие общественным институтам. Левада – центр. URL: <https://www.levada.ru/2022/09/20/doverie-obshhestvennym-institutam-2/> (дата звернення: 20.09.2022)

1. Заголовки, що стосуються теми України та питань, що пов'язаних з нею;

2. Емоційне навантаження, що включає негативний (заголовки, які висвітлюють Україну у негативному світлі використовуючи слова з негативним забарвленням) чи нейтральний характер (заголовки, які несуть суто інформаційний характер або не вдаються до оціночних суджень) представлення інформації у відсотковому співвідношенні у заголовках,

3. Перелік основних наративів, які стосують негативного відображення України як ворога у заголовках новин російських газет та тез В.Путіна на щорічній прес - конференції.

Друга частина магістерської роботи стосується основних тез політичного керівництва, а саме великої щорічної прес – конференції Володимира Путіна щодо України, де чітко визначені основні посилення до російського суспільства двох російських газет загальнодержавного рівня «Коммерсантъ» та «Московский комсомолец».

Одиницями аналізу є мовні одиниці у кількісному співвідношенні, що стосуються досліджуваної теми у заголовках текстів новин щодо України. Одиницями рахунку є кількість згадок категорій зазначених вище у заголовках ЗМІ.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 2019 по 2022 р. Такі часові межі цілком підпорядковані висунутій у дослідженні гіпотезі. Зокрема, листопад – січень 2019р., 2020р., 2021р. та березень – травень 2020р., 2021р., 2022р. є періодом коли, ймовірно, було найбільш активно напрацьовано негативний образ України як ворога для підготовки до повномасштабної війни. 2022 рік став піком поширення у інформаційному просторі РФ сформованого образу ворога.

Першою для вивчення російських ЗМІ є газета «Московский комсомолец», яка знаходиться на другому місці у рейтингу Топ – 10 російських

ЗМІ за вересень 2022 р³⁶. Ця газета є пропагандистською, яка веде антиукраїнську риторику у своїй інформаційній діяльності газети. Тому варто детальніше розглянути наповнення заголовків новин щодо образу ворога на прикладі України в контексті повномасштабного вторгнення.

Рис. 2.1. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Московский комсомолец» від листопада 2019р. – січня 2020р.

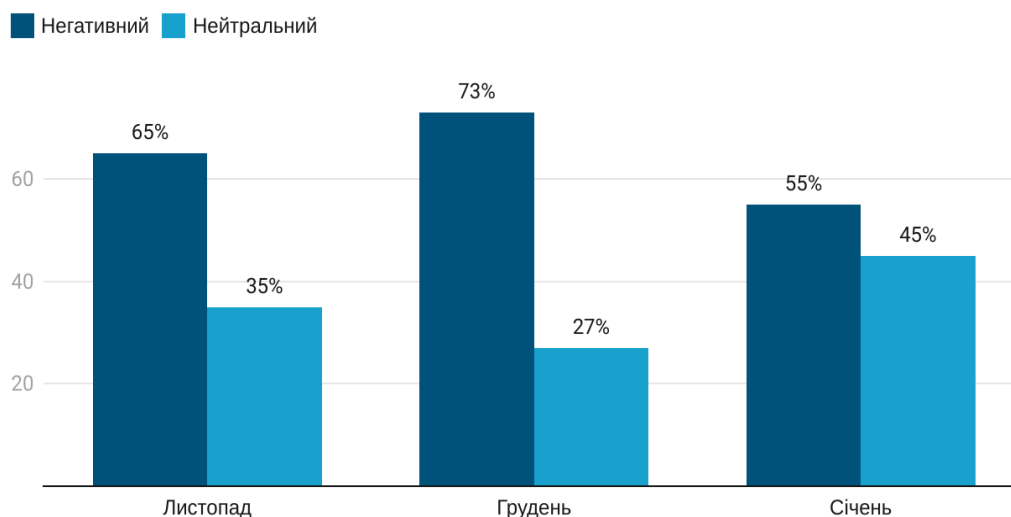

Chart: Любов Дмитрук • Source: Московский комсомолец • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Московский комсомолец».

За характером інформації поданої у заголовках новин у листопаді 2019 р. 65% про Україну оприлюднювалась негативного характеру та 35% у нейтральному характері. Відповідно, у грудні 2019 р. 73% негативного характеру та 27% нейтрального характеру. У січні 2020 р. рівень негативного характеру перетнув позначку 55% та нейтрального характеру – 45%. Тобто, ці результати показують більшість поданої інформації у заголовках новин мав негативний характер, яка зростає з кожним місяцем. Дані свідчать про негативне відношення до України, яка закріплюється у масовій свідомості російського суспільства. Дана динаміка збільшення кількості інформації

³⁶ Московский комсомолец. URL: <https://www.mk.ru/> (дата звернення: 05.12.2022).

негативного характеру свідчить про наростання згадок України в тому числі для притягнення уваги суспільства до України.

Основні наративи, які були представлені у заголовках новин у листопаді 2019р. – січня 2020рр. були ліквідація Зеленського В., русофобії українців, київська влада готує провокацію, вигнання українського керівництва. Наративи, які стосувались України були такі як ліквідація України як держави, зникнення України до 2023 р. та вихід ряду південних та східних областей зі складу України, розпад України, ліквідація України на карті світу. Також інформація негативного характеру, яка оприлюднювалась стосувалась і ЗСУ. Наприклад: обстріли ЗСУ мирних жителів та руйнації їхніх домівок, терористичні атаки СБУ. Інші наративи стосувались незаконної анексії «споконвіку російських територій» в Україні, які належить Росії, розсаднику українського націоналізму, який загрожує Росії, антисемітизму українців, української влади, яка готується силою приєднати Донецьку область та захоплення територій на Сході України, неможливість знайти Україну на карті світу як неіснуючої держави.

Крім того, варто зазначити основні наративи, які створювались для підготовки наративів до повномасштабного вторгнення, а саме зникнення України до 2023 р. та вихід ряду південних та східних областей зі складу України, ліквідації Володимира Зеленського. Тобто ці слова свідчать про негативний та підливний підтекст майбутньої підготовки повномасштабної війни.

За характером поданої інформації, яка була оприлюднена у заголовках новин за період дослідження від березня 2020 р. – травня 2020 р. показала такі результати: у березні 2020 р. 55% негативного характеру оприлюдненої щодо України та 45% нейтрального характеру. У квітні 2020 р. позначка рівня негативного характеру – 45% та нейтрального характеру – 55%. У травні ситуація щодо рівня характеру майже не змінилась: 47% негативного характеру та 53% нейтрального характеру.

Дані результати свідчать про зменшення поданої інформації негативного характеру у порівнянні з нейтральною у заголовках новин російської газети, оскільки в цей період відбувалась пандемія. Тому зміст заголовків новин має розповсюдження інформації щодо пандемії корона вірусу, а не тем пов'язаних щодо України.

Рис. 2.2. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Московский комсомолец» від березня– травня 2020р.

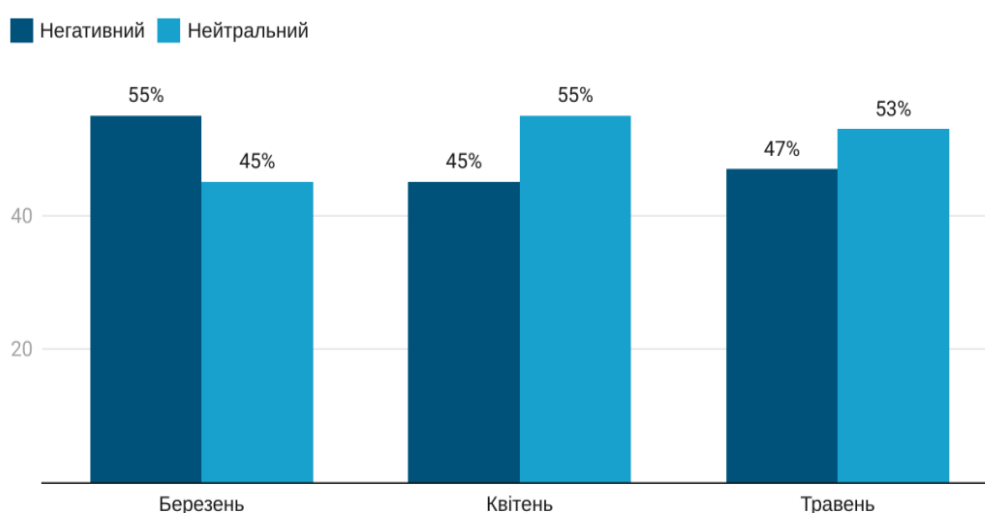

Chart: Любов Дмитрук • Source: Московский комсомолец • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Московский комсомолец».

У період з березня – травня 2020 р. було виявлено наступні наративи, які є основою формування образу ворога України для російської пропаганди. Серед них стосуються України в цілому, а також участі США під керівництвом воєнних дій. Наприклад: тимчасова зміна влади, ядерна зброя України проти Росії, «утримання» України під керівництвом США, «партія війни» в Києві, підготовка Україною наступу на Крим, «здача» України Росії, Україна – неіснуюча країна. влада України - загроза для Росії, Україна не продовжить існувати в майбутньому, українські ЗСУ – нацистські злочинці, Київ планував повернути Донецьку область до кінця року, Київ може втратити території через

2 роки, ліквідація ДНЛ та ЛНР кийівською владою. Отже, результати показують зменшення наративів, але існують ті, які є істотними маркерами у підготовці до повномасштабної війни. Наприклад: Київ може втратити території через 2 роки, «здача» України Росії, Україна не продовжить існувати в майбутньому. Крім того, основні наративи стосуються України як держави, яка не повинна існувати без контролю Росії.

На основі отриманих результатів за період листопада 2020 р. – січня 2021р. даного рисунку, можна зробити такі висновки щодо динаміки негативного характеру змісту новин. У листопаді 2020 р. було виявлено 33 % змісту негативного характеру та 67 % нейтрального характеру. Результати у грудні 2020 р. мали зміст 65% негативного характеру та 45% нейтрального характеру. У січні початку 2021 р. було виявлено 67% негативного характеру та 33% нейтрального характеру.

Рис. 2.3. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Московский комсомолец» від листопада 2020р. – січня 2021р.

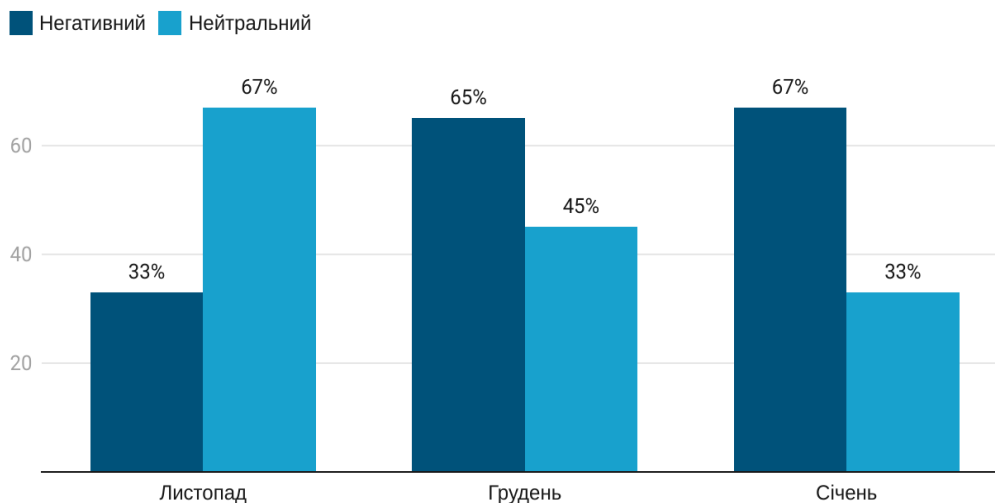

Chart: Любов Дмитрук • Source: Московский комсомолец • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Московский комсомолец».

Відповідно, виявлені результати інформації негативного характеру поступово збільшується з кожним новим періодом вивчення. Це можна

тракувати як збільшення інтересу до України та збільшення наративів, які висвітлюють у негативному характері.

У досліджуваному періоді від листопада 2020 р. – січня 2021р. було виявлено такі наративи негативного характеру як справжній український терор, примусові депортації росіян в Україні, Україна відмовиться від південних областей в майбутньому, розкол України неминучий, антиросійська зачистка, вбивці, поділ територій України між ЄС та Росією. Наративи, які стосуються більше повномасштабного вторгнення, такі як 80% територій України в майбутньому повинно входити в склад Росії, Зеленський В. може стати останнім президентом незалежної України, втрата 6 областей України через 2 роки, розкол України, українцям смерть, подальший розпад України, України через 2 роки не буде, ліквідації України в майбутньому, України немає як держави, розділення України на частини, Україна – головна загроза для Росії, знищити Зеленського В. Інші стосуються таких слів щодо України як українські військові терористи, Україна - окраїна біля Росії, неіснуюча держава, київські карателі, загроза воєнного союзу США та України, терористичні атаки «Правого сектору», Україну треба взяти під контроль Росії.

Підвівши підсумки щодо основних наративів негативного характеру у періоді листопада 2020 р. – січня 2021р., можна констатувати негативне забарвлення наповнення заголовків новин досліджуваної газети щодо України(українці, В.Зеленський, ЗСУ). Тобто, виявлені слова, які свідчать про майбутню підготовку повномасштабної війни. Наприклад: втрата 6 областей України через 2 роки, розкол України, Зеленський може стати останнім президентом незалежної України, 80% територій України в майбутньому повинно входити в склад Росії, розкол України, України через 2 роки не буде, ліквідації України в майбутньому.

На даному рисунку показано результати характеру подання інформації у заголовках березня – травня 2021 р., відповідно можна зробити такі висновки: у березні 2021р. рівень змісту новин був 88% негативного характеру інформації та 12% нейтрального характеру. Зокрема, у квітні 2020 р. була позначка рівня

негативного характеру - 85% та 15% нейтрального характеру. У травні 2021 р. було виявлено 72% негативного характеру та 28% нейтрального характеру. Відповідно, виявлені результати інформації, яка оприлюднювались у негативному характеру свідчать про великий ріст з кожним новим періодом дослідження. Це можна трактувати як найвищий рівень збільшення інтересу до України.

Рис. 2.4. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Московский комсомолец» від березня – травня 2021р.

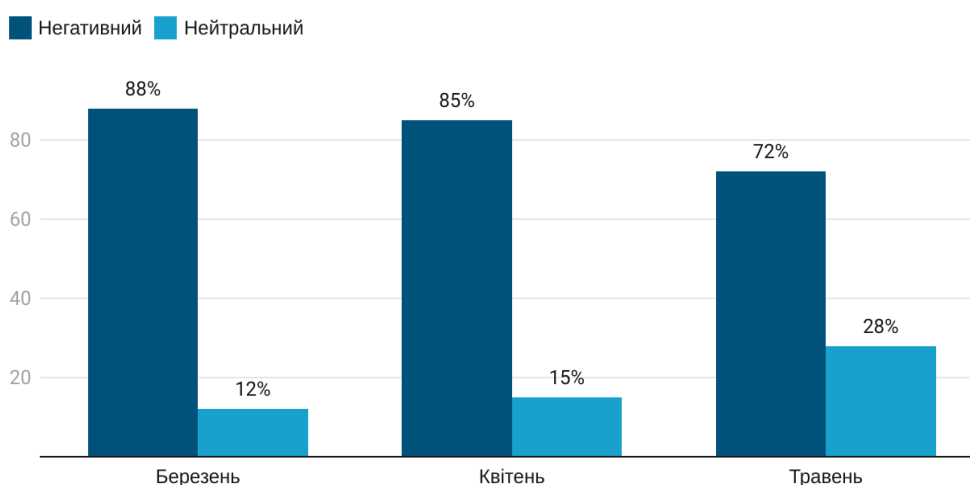

Chart: Любов Дмитрук • Source: Московский комсомолец • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Московский комсомолец».

У березні - травні 2021 р. виявлені такі наративи які стосуються дій влади в Україні. Це такі як Зеленський В. готується напасти у Донецьку область, героїзація нацистів в Україні, напад України на Крим, падіння України в безодню, ЛГБТ – підрозділи у ЗСУ, готовність України стерти із землі Росію, знищення Зеленського В., злочини українських націоналістів, зміна Зеленського В. Інша група наративів стосується негативних дій України в цілому. Наприклад: Україна – військовий агресор, провокації України у Донецькій області, майбутнє зіткнення «натовської» України проти Росії, Україна – сателіт США, геноцид «російського народу» в Києві, кінець існування України, розгром України, гірше, ніж в Україні ніде не може бути.

Наступна група наративів має загальний характер. Це такі як марш радикалів в Києві, «нацисти» в Україні, марш в честь «фашистів» в Києві, різанина ЗСУ мирних жителів у Донецькій області, «дешевизна» українців в Європі, майбутня інтеграція частини України до складу Росії, «жидобандеревці» в Києві, мілітаризація України, Україна скочується до країн третього світу.

Отже, результати дослідження основних наративів показали значну частку вживання слів, які стосуються майбутнього приєднання України до Росії. Відповідно, частіше вживають слова, які стосуються дискредитації керівництва та українців. Наприклад: напад України на Крим, розгром України, майбутня інтеграція частини України до складу Росії. Також варто виокремити про часте вживання слів, які стосуються періоду Другої світової війни (фашисти, марш нацистів в Києві).

На даному рисунку подано результати характеру оприлюднення інформації у заголовках листопада 2021р. – січня 2022 р. У листопаді 2021р. позначка рівня характеру змісту досягла 60% та 40% нейтрального характеру. У грудні 2021р. рівень змісту новин досяг рівня 63% негативного характеру та 37% нейтрального характеру. На початку січня 2022 р. було виявлено 70% негативного характеру та 30% нейтрального характеру. Виявлені результати інформації, яка оприлюднювались у негативному характеру свідчать про великий ріст негативного ставлення до України з кожним новим місяцем. Тобто, у ході збільшення інформації негативного характеру, можна провести паралель із збільшенням вмісту наративів щодо України.

У листопаді 2021р. – січні 2022р. виявлено такі основні наративи, які є основою формування образу України як ворога. Основні з них стосується образу українців як ворогів, такі як зрадництво київської влади, звільнення Києва від нацистів, жорстокі бандерівці, знищення української армії, захоплення територій України, знищення українців, ядерний тероризм України, українці – зрадники інтересів Росії, українські диверсанти, націоналісти. Наступна група наративів стосувалась знищення України як держави, контроль Києва «натівськими військами», створення СРСР на Україні, Україна – не

держава. нейтралізувати Україну, морально подавити українців, збройне налаштування США військами для України проти Росії, Захід використовує Україну для експериментів війни, використанні хімічної атаки у Донецькій області.

Рис. 2.5. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Московский комсомолец» від листопада 2021р. – грудня 2022р.

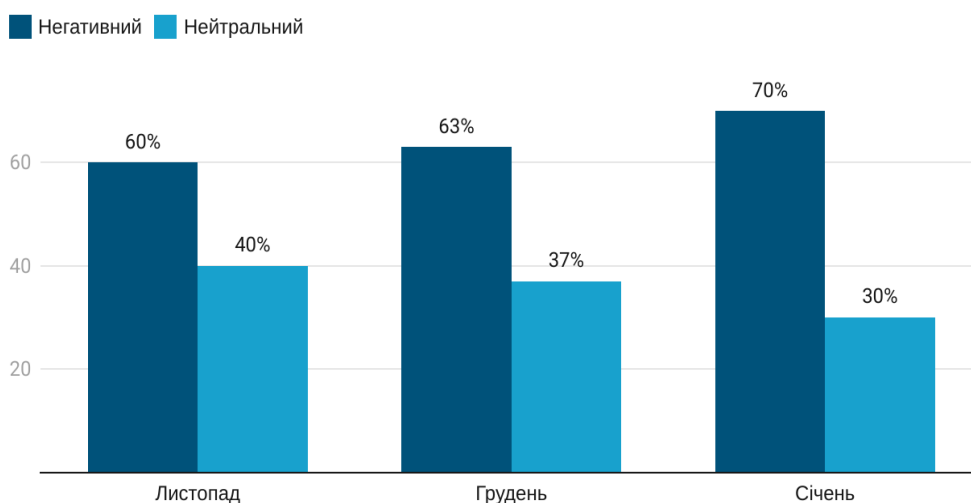

Chart: Любов Дмитрук • Source: Московский комсомолец • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Московский комсомолец».

Таким чином, у даному періоду вивчення переважає лексика примусового знищення України, дискредитація українців та політичного керівництва та все, що до неї відноситься. Також були виявлені наративи щодо підготовки повномасштабної війни, такі як звільнення Києва від нацистів, знищення України як держави, створення СРСР на Україні, нейтралізувати Україну, Захід використовує Україну для експериментів війни, використанні хімічної атаки у Донецькій області.

Виявлені результати, які у подані у даній візуалізації демонструють характер оприлюднення інформації у заголовках березня 2022 р. – травня 2022 р., тобто період початку повномасштабної війни України. Варто детально

розглянути різницю у негативному характеру оприлюднення інформації після повномасштабного вторгнення.

Рис. 2.6. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Московский комсомолец» від березня – травня 2022р.

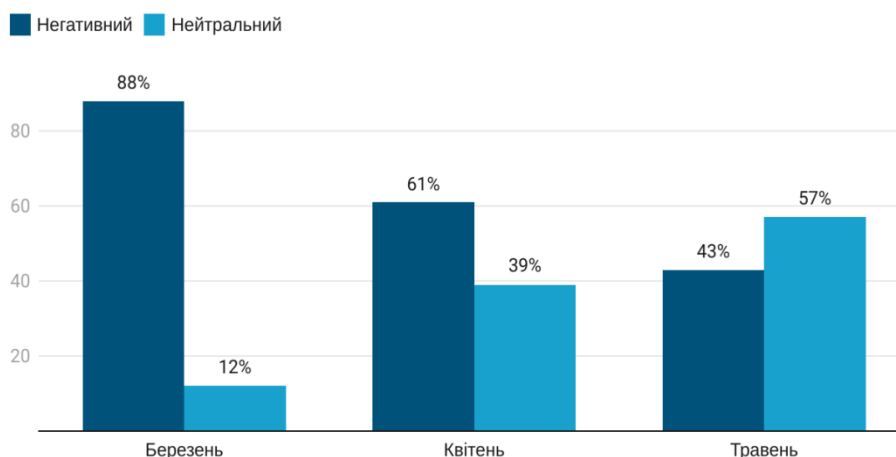

Chart: Любов Дмитрук • Source: Московский комсомолец • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Московский комсомолец».

У березні 2022 р. позначка зростає в 2 рази у порівнянні з попередніми роками: 88% негативного характеру та 12% нейтрального характеру, у квітні 2022 р. - 61% негативного характеру та 39% нейтрального характеру та у травні 2022 р. - 43% негативного характеру та 57% нейтрального характеру. Виявлені результати інформації, яка оприлюднювалась у негативному характеру свідчать про зменшення негативного ставлення до України з кожним новим місяцем тому.

У березні – травні 2022 р. було виявлено наративи, які стосуються українців. Це такі наративи як демілітаризація та денацифікація України, українські нацисти, секретні біолабораторії США в Україні, ідеологічні послідовники Бандери С., біоексперименти на Україні за участю США, «стара суперечка слов'янських народів». Інша група наративів стосується негативних дій ЗСУ. Наприклад: садизм і звірство ЗСУ, знущання над російськими полоненими, ніякої України не залишиться, ЗСУ приймають психостимулятори, диверсії ЗСУ у Донецькій області, фанатичні вбивства націоналістів,

утримування ЗСУ мирних людей в ямах. У наступній групі включають наративи, які стосується України в цілому. Наприклад: ядерні провокації України в Росії, Україна – країна другого сорту, Україна – країна зони бідності, капітуляція перед Україною – капітулювати перед нічим, українські терористи та «хунта». Таким чином, основні наративи є більше негативно забарвлені та стосуються більше ходу повномасштабної війни для виправдання власних дій в Україні.

Отже, основні висновки, які стосуються досліджуваної проблематики показали таку динаміку негативного забарвлення в середньому впродовж 2019 р. – 65%, 2020 р. – 55%, 2021 р. – 83% та 2022 р. – 43%. Відповідно, наростання у 2019 році можна пояснити прикутою увагою до правління Зеленського В., у 2020 р. – початку пандемії корона вірусу, 2021 р. – стримуванням політичного керівництва США та ЄС. Якщо підсумувати основні наративи, то найбільше вони стосувались зникнення України, ліквідації політичного керівництва, жорстоких дій ЗСУ та дискредитації українців.

Другою для вивчення російських ЗМІ є газета «Коммерсантъ», яка знаходиться на третьому місці у рейтингу Топ – 10 російських ЗМІ за вересень 2022 р.³⁷. Ця газета є обраною для дослідження з метою порівняння наповнення інформації, а також перевірки гіпотези. Вона видається з суспільно – політичним акцентом, яка може показати значний результат відображення негативу щодо України. Тому варто детальніше розглянути результати образу ворога на прикладі України в контексті до повномасштабного вторгнення.

Відповідно до результатів отриманих у вигляді графіку, можна чітко побачити тенденцію характеру оприлюднення інформації у заголовках листопада 2019 р. – січня 2020 р. Зокрема, варто зазначити, що позначка рівня у листопаді 2019 р. змісту негативного характеру досягла 42% та 58% нейтрального характеру. У грудні 2019 р. рівень негативного характеру мав такий показник - 56 % та 44 % нейтрального характеру. У січні початку 2020 р. рівень негативного характеру досяг 66% та 34% нейтрального характеру.

³⁷ Коммерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/rubric/5?from=burger> (дата звернення: 21.11.2022).

Рис. 2.7. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Комерсанть» від листопад 2019р. – січень 2020р.

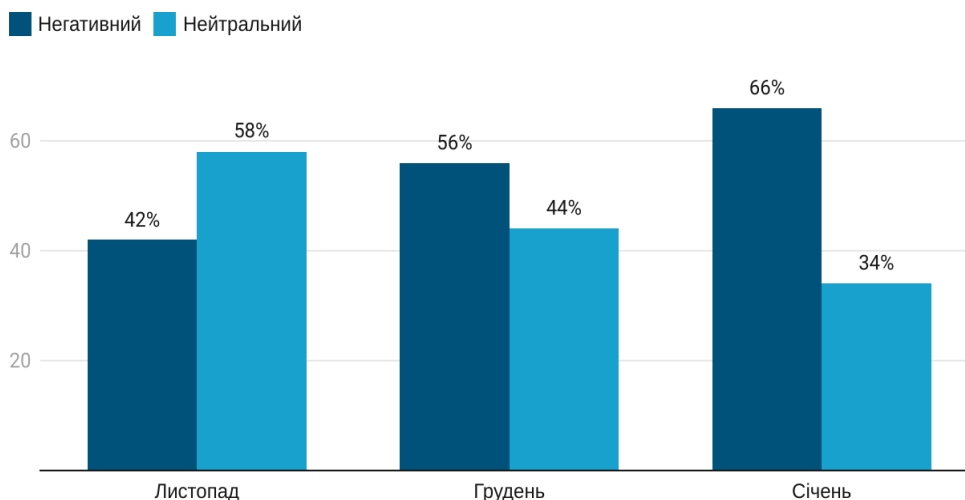

Chart: Любов Дмитрук • Source: Комерсанть • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Комерсанть».

Результати дослідження змісту інформації, яка оприлюднювались негативного характеру свідчать про зріст негативного ставлення до України з кожним новим місяцем. Тобто, наростання інформації негативного характеру заголовків відповідає негативному ставленню до України.

Починаючи з листопада 2019 р. – січня 2020 р., визначені наративи, які стосувались дій України. Наприклад: терористи, «українська загроза», українська агресія, героїзація нацизму в Україні, Україна – країна, диктату та тиску, шантажу та погроз, жорстоке втручання України в справи Росії, Україна хоче повернути Крим та Донецьку область «новою війною», вихід ряду областей зі складу України, приєднання України до НАТО є загрозою для Росії, Україна - одна із загроз для Росії, «наркокаратели», приєднання деяких областей України до Росії, нацистська Україна, хімічні атаки України в Росії.

Наступна група наративів стосувалась українців як загрозової нації. Зокрема, варто виокремити такі з них як напади бандеревців, підтримка неонацизму в Україні є загрозою для світу, катастрофічна помилка існування

українців, створення на Україні біолабораторій, насильницька зміна режиму в Україні, дискримінація російської мови в Україні, фашисти в Києві, початок ліквідації України.

Як висновок, можна говорити про ключові слова – індикатори як напад, ліквідація Зеленського В., втрата ряду областей України та загрози існування України для Росії. Крім того, всі слова негативного характеру мають відношення до України в цілому як держави.

Рис. 2.8. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Комерсантъ» від березень - травень 2020р.

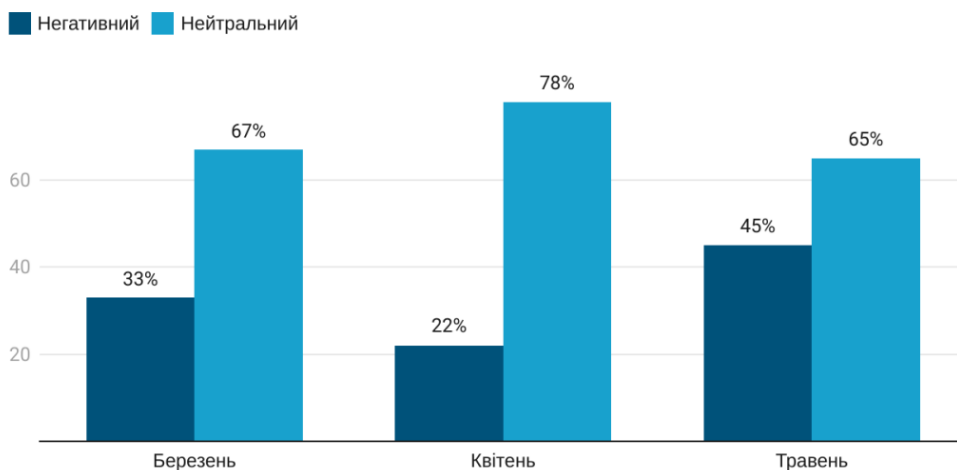

Chart: Любов Дмитрук • Source: Комерсантъ • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Комерсантъ».

Результати мають чітку схожу тенденцію інформації за характером поданої у заголовках березня – травня 2020 р. Рівень негативного характеру досяг у березні 2020 року 33% та 67% нейтрального характеру. Відповідно, у квітні 2020 р. рівень змісту негативного характеру досяг 22% та 78% нейтрального характеру. У травні 2020 р. ситуація змінилась щодо рівня негативного характеру 45% та 65% нейтрального характеру. Виявлені результати інформації, яка оприлюднювались у негативному характеру свідчать поступовий спад інтересу негативного ставлення до України з кожним новим місяцем, крім травня.

У період березня - травня 2020 р. було виявлено наративи, які стосуються українців. Наприклад: терористи, Україна живе за рахунок Росії, українські націоналісти, провокація України у Донецькій області, існування радянської біологічної зброї в Україні, русофоби, передача частини територій України Росії, Україна – загроза для існування безпеки миру, українці – аморальні та нелюдяні, застосування українськими ЗСУ у Донецькій області нервово – паралітичного газу,

У наступній групі знаходяться наративи щодо України. Наприклад: самознищення України, Україна – маріонетка США, Україна – загроза для існування Заходу та Росії, обстріли зі сторони України, ліквідація Україною ДНР та ЛНР та битва за Київ.

Таким чином, серед основних наративів, можна виокремити щодо майбутнього повномасштабного вторгнення. Зокрема, передача частини територій України Росії, ліквідація Україною ДНР та ЛНР, битва за Київ та самознищення України, У більшості наративи стосуються України в цілому.

Згідно результатів отриманих у вигляді графіку, можна чітко побачити тенденцію негативного характеру оприлюднення інформації. Зокрема, результати характеру оприлюднення інформації у заголовках листопада 2020 р. – січня 2021р., показали показники такі як виявлено 35% негативного характеру інформації та 65% нейтрального характеру – листопад 2020 р., у грудні 2020 р. було виявлено 55 % негативного характеру та 45% нейтрального характеру. На початку січня 2021 р. було виявлено 33% негативного характеру та 67% нейтрального характеру.

Виявлені результати інформації, яка оприлюднювались у негативному характеру свідчать поступовий спад інтересу негативного ставлення до України з кожним новим місяцем, крім грудня. Це пояснюється щорічною конференцією для російських журналістів очільника держави В.Путіна. Відповідно, і використання лексики щодо України збільшується.

Рис. 2.9. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Комерсанть» від листопад 2020р. - січень 2021р.

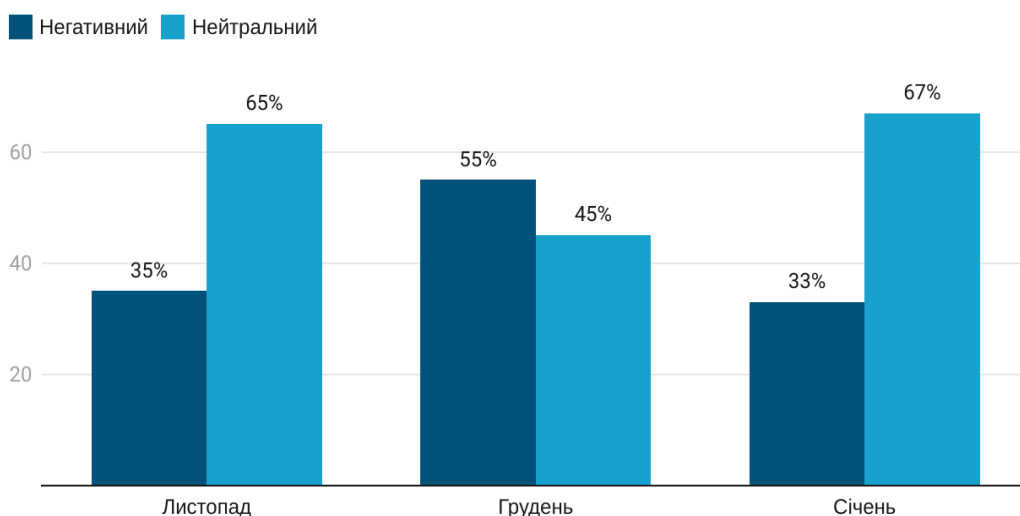

Chart: Любов Дмитрук • Source: Комерсанть • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Комерсанть».

У період листопада 2020 р. – січня 2021р. було оприлюднено наративи щодо влади в Україні. Це такі наративи як Україна близька до катастрофи без Росії, дискримінація мільйон російськомовних на Україні, терористи, Україна – прихована загроза, Захід провокує націоналістів в Києві до війни, фашисти, узурпація влади Зеленським В., напад українських нацистів, націоналісти.

Інші наративи стосуються України, такі як Україна втратить кілька областей у майбутньому, готовність України «силовим рішенням» повернути Крим, Україна – загроза безпеки для Росії, Україна буде залишатись основною загрозою на роки вперед, Зеленський В. – корумпований, тоталітарний правитель, Київ потрібен США для захоплення влади в Росії, Україна – найбезпечніший ворог для В.Путіна, сепаратизм, «агресія» України, Україна застосовує хімічну зброю, Україна – країна смерті, катастроф та розпачу, Україна – виклик для безпеки Росії.

Отже, основні наративи стосуються небезпеки з боку України та дій щодо повернення окупованих територій. Зокрема, варто виділити і слова негативного

забарвлення щодо повномасштабного вторгнення. Це слова такі як готовність України «силовим рішенням» повернути Крим, Україна – загроза безпеки для Росії, Україна застосовує хімічну зброю, Україна втратить кілька областей у майбутньому.

Результати характеру оприлюднення інформації у заголовках березня – травня 2021 р., мають такі показники: у березні 2021 р. показник рівня негативного характеру досяг рівня 45% та 65 % нейтрального характеру. У квітні 2021 р. рівень вмісту досяг 56 % негативного характеру та 44 % нейтрального характеру. У травні 2021 р. значно зменшився рівень вмісту негативного характеру 37 % та 63 % нейтрального характеру. Результати інформації, яка оприлюднювались у негативному характеру свідчать поступове збільшення інтересу негативного ставлення до України з кожним новим місяцем, крім травня. Дана тенденція пояснюється орієнтацією наповнення інформації до 9 травня.

У період березня – травня 2021 р. було виявлено наративи, які стосуються дій української влади в більшості. Такі як радикальні дії київської влади, нацисти, інсценування хімічної атаки Україною у Донецькій області, Україна - велика загроза європейської безпеки, агресивна поведінка та репресії України, українська мілітаризація, київський режим може зірватись на агресивні дії в Росії.

Інша група стосується України в цілому. Такі наративи як Україна може спровокувати повномасштабну війну за підтримки США, Україна – терористична загроза для Росії, націоналісти, українські неонацисти, Україна – загроза демократії, Україна перетворюється у анти – Росію, фашисти, Україна шкодить інтересам росіянам.

Отже, за рахунок негативного характеру таких слів як передача частини України Росії, київський режим може зірватись на агресивні дії в Росії, інсценування хімічної атаки Україною у Донецькій області, Україна може спровокувати повномасштабну війну за підтримки США.

Рис. 2.10. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Комерсанть» від березня – травня 2021р.

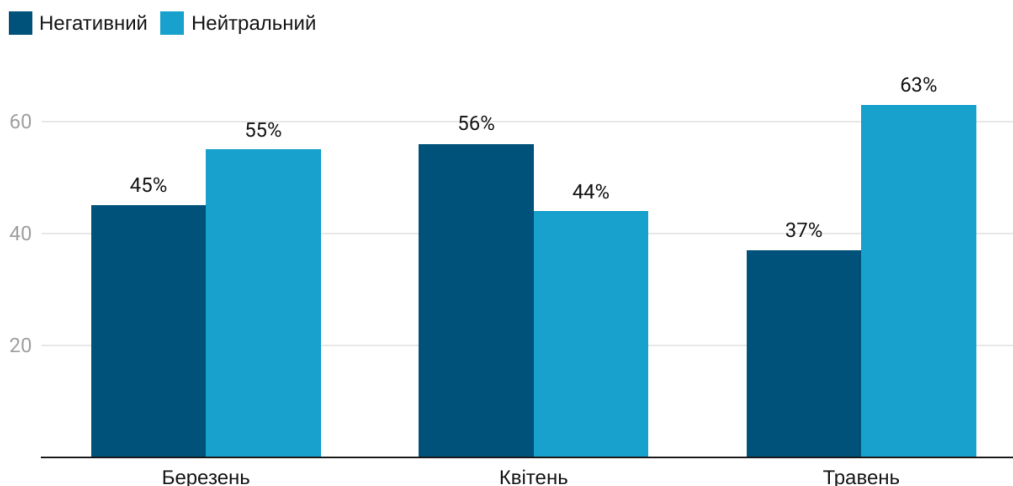

Chart: Любов Дмитрук • Source: Комерсанть • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Комерсанть».

Згідно результатів характеру оприлюднення інформації у заголовках листопада 2021 р. – січня 2022 р., мають показники, які відрізняються від попередніх до повномасштабного вторгнення. У листопаді 2021 року показник рівня змісту негативного характеру досяг 35% та 65% нейтрального характеру. Кінець грудня 2021 р. мав зміст інформації 55% негативного характеру та 45% нейтрального характеру. На початку січня 2022 р. досяг рівня 84% негативного характеру та 16% нейтрального характеру.

Відповідно, виявлені результати інформації, яка оприлюднювались у негативному характеру свідчать поступовий підвищений інтерес негативного ставлення до України з кожним новим місяцем. Тобто, рівень характеру змісту новин цієї російської газети мав у більшості негативний характер.

У листопаді 2021р. – січні 2022р. визначені наративи, які стосуються України та українців. Такі наративи як Київ провокує Росію до повномасштабної війни, провокації ЗСУ у Донецькій області, підготовка Україною перевороту в Росії, Захід озброює Україну проти Росії, зникнення України з лиця землі, державний переворот в Україні, українцям доведеться

шукати місця для біженства в Європі скоро, Україну треба заставити до покори Росії, ціль Києва у Донецькій області мир через силу, героїзація нацизму в Україні, провокування Заходу до війни з «братською Україною», приєднання України до Росії.

Рис. 2.11. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Комерсант» від листопада 2021р. – січня 2022р.

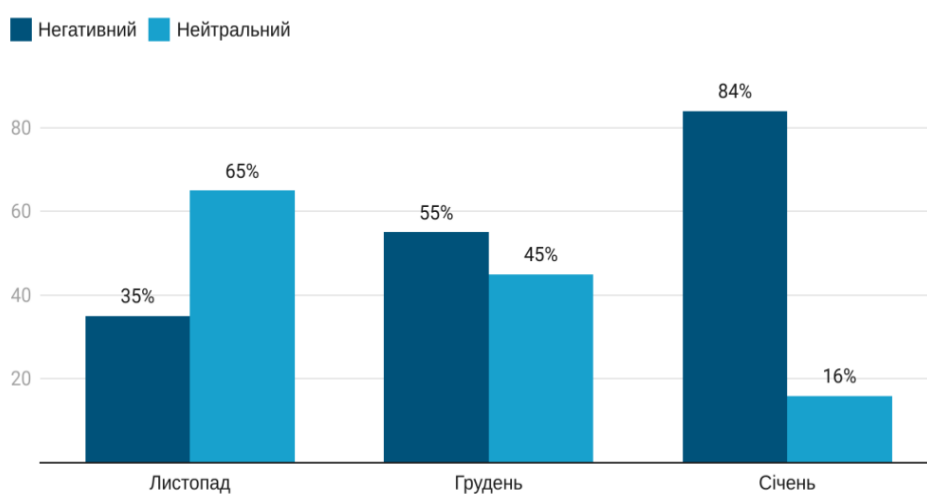

Chart: Любов Дмитрук • Source: Комерсант • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Комерсант».

Інша група стосується слів – індикаторів, які стосуються до повномасштабного вторгнення. Наприклад: воєнне освоєння України НАТО є загрозою для Росії, вторгнення бандероформувань, повернути Україну в «слов`янське лоно віри», терористи, русофоби, використання біологічної зброї Україною у Донецькій області, бажання Зеленського стати диктатором, Україна – велика загроза для Росії, зміна влади в Україні, України скоро може не існувати на карті світу, влада в Україні розпалює повномасштабну війну, повернути Україну в «лоно слов`янства», жорстокі радикали.

Отже, слова негативного характеру стосуються звинувачень України у підготовці війни проти Росії. Зокрема, Київ провокує Росію до

повномасштабної війни, Захід озброює Україну проти Росії та зміна влади в Україні. Крім того, слова негативного характеру стосуються України в цілому.

Результати характеру оприлюднення інформації у заголовках березня – травня 2022 р., мають відмінний характер після повномасштабного вторгнення. На початку березня 2022 р. рівень змісту негативного характеру 33% та 67% нейтрального характеру. У квітні 2022 р. рівень змісту новин мав такі показники як 44% негативного характеру та 56% нейтрального характеру. У травні 2022 р. було виявлено 49% негативного характеру та 61% нейтрального характеру. Відповідно, виявлені результати інформації, яка оприлюднювалась у негативному характеру свідчать поступовий зріст інтересу негативного ставлення до України з кожним новим місяцем.

Рис. 2.12. Результати інформації за характером поданої у заголовках щодо України новин газети «Комерсант» від березня – травня 2022р.

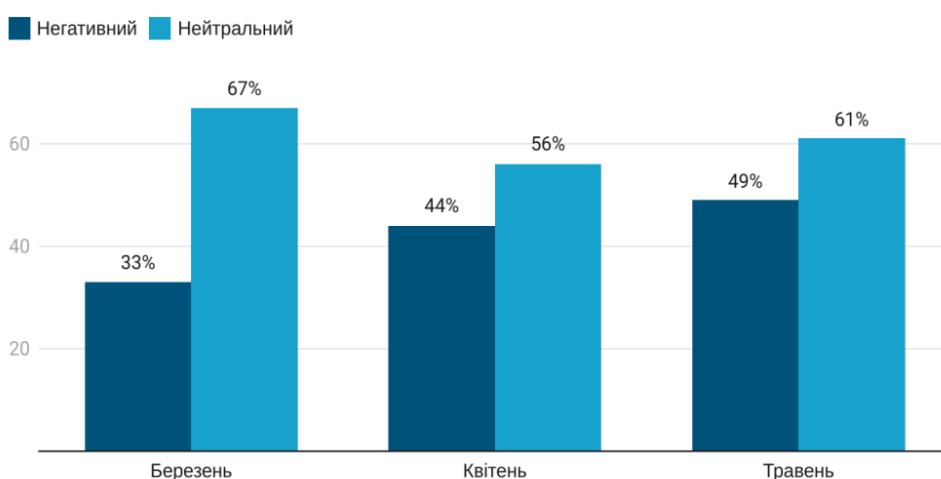

Chart: Любов Дмитрук • Source: Комерсант • Created with Datawrapper

Джерело: складено авторкою на основі даних з офіційного сайту російської газети «Комерсант».

У березні - травні 2022 р. після початку повномасштабної війни за результатами збору інформації було виявлено наратив щодо України. Такі наративи як націоналісти, денацифікація України, українська влада ставить під питання існування держави, Зеленський провокує конфлікт між Росією та НАТО, створення біологічної зброї в Україні проти росіян, створення ядерної зброї в Україні проти Росії, застосування хімічної атаки проти мирних жителів

Донецької області, Україна – ворогуюча країна для Росії, «накачування» України зброєю, фашисти, неонацистський режим в Києві, НАТО провокує ще більшу війну з Україною. Отже, дані результати демонструють відмінну тенденцію слів негативного забарвлення щодо України та поступове її зменшення.

Основні висновки, які стосуються досліджуваної проблематики показали таку динаміку негативного забарвлення в середньому впродовж 2019 р. – 44%, 2020 р. – 35%, 2021 р. – 55% та 2022 р. – 38%. Відповідно, наростання у 2019 році можна пояснити прикутою увагою до правління В.Зеленського, у 2020 р. – початку пандемії корона вірусу, 2021 р. – стримуванням політичного керівництва США та ЄС. Якщо підсумувати основні наративи, то найбільше вони стосувались зникнення України та керівництва.

2.2. Дослідження представлення інформації російськими газетами тез Володимира Путіна щодо України

У другій частині роботи було обрано метод якісного контент – аналізу публікацій новин двох російських газет загальнодержавного рівня «Коммерсантъ» та «Московский комсомолец» щодо щорічної великої прес – конференції В.Путіна за 2019 – 2021рр. Якісний контент – аналіз здійснювався з аналізу основних тез щодо України на основі виявлення слів – індикаторів. Застосування цього методу дало змогу простежити яким чином формувався та проявлявся в інформаційному просторі образ ворога до та після повномасштабного вторгнення.

Першим до аналізу було обрано російську газету «Московский комсомолец», де була оприлюднена кінцева інформація щодо прес – конференції В.Путіна у 2019 р.³⁸. Авторкою було виокремлено основні тези результатів новин щодо України за поданими критеріями на початку 2 розділу.

³⁸ Путин намекнул на свой последний срок у власти: онлайн пресс – конференции. URL: <https://www.mk.ru/politics/2019/12/19/presskonferenciya-putina-2019-onlayn.html> (дата звернення: 05.12.2022).

- ***Українці є причиною громадянської війни 2014 р.*** У одній із відповідей вказується слово «українці» разом з громадянською війною. Тобто, визнання війни росіян і українців як суперечки у вигляді громадянської війни. Очільник країни акцентував на цьому приводячи у приклад початку війни на Донбасі. Тобто, тут українці у образі «винуватців» війни та є причиною вторгнення в Україну 2014 р. Крім того, було сказано про відносини з іншими національними меншинами, тобто українці зображувались тут як невелика кількість, натомість росіяни як «великий» народ. Як висновок, для російського суспільства цей образ українців буде у вигляді «меншого брата», тому і виправдовує вторгнення в Україну у 2014 р. тому, що Росія в цьому випадку в ролі «рятівника».

- ***Україна – це агресор і нам треба протистояти їй в майбутньому.*** У продовження до одного із питань про можливу ядерну війну, В.Путіним було сказано про готовність протистояти агресору (Україна та США) в майбутньому нарощуючи свій військовий потенціал, тобто часте вживання слів «напад» та «протистояння» говорить про підготовку до війни. Це можна пояснити точним замислом Росії дійсно здійснити напад в Україну. Україна тут виступає в ролі агресора, тому всі жорстокі дії щодо неї виправдовуються.

- ***Україна є країною під фінансовим контролем США.*** На одне із питань про відносини США та Росії, Путін В. наголосив на тому, що США чинить тиск на Україну проти Росії. В тому числі варто згадати і про фінансову залежність від США, за тезою Путіна В. Тут підкреслюється особливість країни, яка сама існувати не може, а лише за підтримкою іншої сильної країни. також варто додати, що тут акцентується увага на не існуванні України та меншовартості поряд з сильними лідерами. США виступає в ролі лідера або управлінця України, яка і приймає всі важливі рішення від себе.

- ***Знищення українського керівництва для співпраці з «дружнім керівництвом до Росії».*** Також додав очільник країни, що треба наносити удари по Зеленському через опозицію (ОПЗЖ). У цій тезі акцентується увага на

більше агресивній лексиці на прикладі «ліквідація» політичного керівництва. Крім того, лідер країни В.Зеленський в образі неіснуючого «поганого» лідера, тому він не вартий підтримки Росії. Тут акцентується увага на відвернення українського керівництва від шляху «дружби» з Росією та подальша її співпраця в усіх сферах.

- ***Приналежність деяких територій України має бути відновлена у складі Росії.*** Також критика дісталась і питання знищення СРСР. В.Путін у відповіді критикував В.Леніна за дивне застосування формули розподілу територій, тобто всі чорноморські території були передані Україні незаконно і їх варто повернути. Тобто, проглядаються маневр підготовки майбутньої війни через несправедливість історії СРСР, яка має відновити Росія та повернення власних територій, які були незаконно відібрані. В контексті питання про рішення щодо існування ДНР та ЛНР, йшла мова про іноземних найманців у складі українських ЗСУ, тобто акцент на участі Заходу у війні на Донбасі. Також була доповнена теза: якщо будуть намагатись повернути ДНР та ЛНР силовим шляхом, то Росія обов'язково відповість.

- ***Україна не здатна існувати як країна без Росії.*** В.Путіним було наголошено на політичній та економічній неспроможності існувати Україні без Росії, зокрема щодо газу. У запитання щодо майбутньої зустрічі Нормандської четвірки була відповідь щодо невиконання Україною Мінських домовленостей. Тобто, знову ж таки тут очільник країни підтвердив не існування України як держави в цілому. Невиконання будь яких умов Україною, може призвести у російського громадянина лише негативні емоції. Якщо підвести основні висновки щодо кінцевої інформації за підсумками зустрічі, то можна виокремити невеликий відсоток негативу щодо України та лише деякі згадки до повномасштабної війни. Наприклад: якщо Україна поверне ДНР та ЛНР силовим шляхом, то Росія обов'язково відповість.

За результатами великої щорічної прес – конференції В.Путіна у 2020 р. російської газети «Московский комсомолец» було відібрано певний матеріал

за відповідними критеріями. При цьому були отримані такі результати дослідження даної проблематики³⁹:

- ***Україна застосує мир силою на Донбасі, але Росія цього не дозволить.*** У сукупності інформації щодо врегулювання конфлікту на Донбасі, В.Путін критикує українську владу за невиконання Мінських домовленостей, при цьому підтримка з Росії продовжуватиметься. Україна тут виступає в ролі агресора, а Росія в ролі «рятівника». Конотація негативного забарвлення України в цій тезі виправдовує дії щодо неї. Українська влада тут виступає у ролі «порушника» миру на Донбасі і є причиною цього конфлікту. Росія виступає в ролі «рятівника» Донбасу, бо є не чужою країною для нього.

- ***Розквіт нацизму в Україні, який треба повалити.*** В ході відповіді на запитання про історію СРСР, В.Путін відповів про героїзації нацизму в Україні та США. Вкотре підкреслив негативну характеристику нацизму в Україні. Використання слова «нацизм» можна прослідкувати у Другій світовій війні. У масовій свідомості російського суспільства це може викликати негативну характеристику, особливо тих, хто це переживав. Поєднання слів «нацизм» і «Україна» є підтвердженням негативної ознаки України як країни «жорстокості».

- ***Загроза вторгнення НАТО на території Росії.*** Тут вперше згадується про розташування військ НАТО біля кордонів Росії. Тобто, наступним елементом залякування власного народу перед повномасштабною війною є агресивні дії НАТО разом з Україною. Вживання слова «НАТО разом з Україною» несе відчуття загрози для росіян тому, що має великі масштаби існування, тобто туди входять 30 країн з відповідними територіями цих країн. Політичне керівництво Росії цілеспрямовано використовує концепт «загрози», щоб власне суспільство відчувало страх перед майбутньою загрозою для країни. Таким чином, це є виправданням по відношенню до країни – агресора.

³⁹ Пресс – конференція Путіна 2020: онлайн – трансляція. URL: <https://www.mk.ru/politics/2020/12/17/bolshaya-presskonferenciya-putina-2020-onlayntranslyaciya.html> (дата звернення: 05.12.2022).

- ***Націоналісти при владі в Україні мають зникнути.*** В.Путіним було додано, що керівництво України спирається виключно на націоналістичні настрої українців. Також він додав, що при владі на Україні знаходяться націоналісти, тому з ними неможливо домовитись. Тут увага акцентується більше на «егоїстичних» національних інтересах України. Підсиленням ефекту цього слова є Отже, якщо підсумувати, можна виокремити основні слова негативного забарвлення такі як порушення умов Україною Мінських домовленостей, героїзація нацизму в Україні та націоналістичні настрої керівництва України. Щодо індикаторів повномасштабної війни, то це тези про розташування військ НАТО біля кордонів Росії.

Щорічна велика прес - конференція у 2021 р. за участі В.Путіна та журналістів мала дещо розширені результати⁴⁰. Зокрема, варто і згадати відповіді у сукупній інформації щодо «розширення НАТО на Схід».

- ***Повне знищення українців як нації.*** Відповідно, лідером країни були сказані слова щодо України як повна бідність, знищення українців. Тобто, тут застосовується набагато агресивніша лексика в порівнянні з попередніми роками. Україна тут згадується зі словом «бідність», тобто використання цього слова вимальовує Україну в образі фінансово неспроможної країни для існування на карті світу. Разом із доданим словом «знищення» додає агресивній конотації України як країни, яку варто знищити. Крім того, варто додати про існування українців як нації є загрозою для Росії.

- ***Розширення НАТО разом зі вступом України є небезпекою для Росії.*** В контексті відповіді про безпеку країни, В.Путін наголосив і на не розширення НАТО (вступ України) та присутність військ НАТО біля кордонів Росії. Тут простежується більше агресивна конотація слів, які викликають у російського суспільства страх через масштабну загрозу НАТО. Розширення НАТО в тому числі вступ України є прямою загрозою для Росії тому, що

⁴⁰ Не то «сердечко» Владимира Путина: как президент реагировал на неудобные вопросы. URL: <https://www.mk.ru/politics/2021/12/23/ne-to-serdechko-vladimira-putina-kak-prezident-reagiroval-na-neudobnye-voprosy.html> (дата звернення: 02.12.2022).

Україна стане військовою потужною країною у порівнянні з Росією. При цьому постійна присутність цієї загрози дозволяє вільно протидіяти їй з боку Росії.

- ***Україна готує третю воєнну операцію на Донбасі.*** Також він додав, що Україною готується вирішення силою війни у ЛНР та ДНР, тобто третя воєнна операція. Відповідно, це словосполучення є індикатором до підготовки майбутньої війни, бо це словосполучення варто читати навпаки. Якщо детально дослідити дане словосполучення дослівно, Україна є агресором, тому буде застосовувати всі можливі жорстокі дії по відношенню до Росії. Тоді суспільство надає повне право вирішувати конфлікт з Україною самотійно. У порівнянні з іншими тезами минулих років, ця теза є найближчою до сценарію майбутньої війни.

- ***На Україні створюють анти – Росію шляхом військового посилення на Донбасі.*** Крім того, на Україні створюють анти – Росію разом з підготовкою зброї та «промивання мізків» населенню. В контексті подій 2014 р., було підкреслено на державному перевороті на Україні, де людей спалювали живцем. Тут акцентується увага на жорстокості України в цілому в контексті подій 2014 р. Крім того, щодо Донецької області стосувалась теза про приєднання силою Донецької та Луганської областей до України. Тобто, підкреслено, що Донбас не є частиною України, а належить Росії. Також звернено увагу на насильницькі дії України по відношенню до громадян, які живуть у Донецькій області вкотре додавши елемент ненависті для російського суспільства.

- ***Україна є загрозою для існування безпеки Росії.*** Інша теза стосувалась, що Україна готує нову воєнну операцію проти Росії. Ця теза пов'язана зі словами «загроза» та «небезпека». Співвідношення цих слів зводить до підживлення страху у російського суспільства. Україна тут вимальовується як країна, яка є загрозою для існування Росії. Питання, які стосувались Криму, мали такі результати як Захід хоче відновити війну в

Криму руками України. Також він додав тезу про те, що Захід не завадить «нашим планам». Тобто ця теза є точкою не повернення за пару місяців до війни.

Наступною газетою для дослідження є «Комерсантъ» у 2019 р. для порівняння інформаційного наповнення обох газет⁴¹. Обґрунтування вибору цієї газети є для порівняння результатів цієї газети та відмінності наповнення посилів у вигляді тез Володимира Путіна. У сукупності інформації щорічної великої прес – конференції В.Путіна були виявлені результати.

- **Україна готує силове вирішення конфлікту на Донбасі.** В контексті запитання про Донецьку область, В.Путін наголосив на вирішення силою питання Донбасу Україною. Тобто, Україна виступає тут як агресор, який вирішує все силою та жорстокістю. Російське керівництво намагається тримати в увазі питання України як країни – агресора, щоб виправдати власні насильницькі дії по відношенню до неї. У використанні слова «сила» може нести негативне забарвлення щодо України і викликати у масовій свідомості росіян негативні емоції.

- **Україна готує «агресію» по відношенню до Росії за підтримки США.** Щодо відносин США та Росії була згадка України в контексті протиборства США та Росії. Було вказано про «нищівну» реакцію сили Росії, якщо Україна захоче повернути ДНР та ЛНР. У сукупності інформації щодо економіки, частково стосувалось питання газового конфлікту Росії та України. Україна тут виступає в ролі противника, який фінансується з боку США. Цією тезою було підкреслено на не існуванні України без фінансової допомоги Заходу чи США. Важлива деталь у порівнянні з газетою «Московский комсомолец», трактування російської газети «Комсомолец» є період 2020 р. - періодом дипломатичних переговорів, оскільки є невелика частка антиукраїнської риторики з боку В.Путіна.

⁴¹ Ежегодная пресс – конференция Владимира Путина – 2019. Комерсантъ. Режим доступу: <https://www.kommersant.ru/theme/3292?from=doc&page=2> (дата звернення: 05.12.2022).

- **Україна готується до майбутньої війни військовою силою.**

Також В.Путін щодо Донбасу, наголосив на обстрілах авіації Донецька та Луганська, а саме українських літаків ЗСУ. Дана теза свідчить про посилення військової потуги Росії при частому вживанні слів, які стосуються військової техніки і їх є велика частка. Використання концепту «вторгнення України», дозволяє політичному керівництву тримати російське суспільство у напрузі та страху. Відповідно, у масовій свідомості людей закріплюються лише негативні емоції щодо України, бо Україна тут в ролі провокатора шляхом використання військової зброї.

У 2020 р. відбулася щорічна велика прес – конференція В.Путіна. Результати розмови лідера країни та журналістів було оприлюднено на сайті російської газети «Коммерсантъ»⁴². Відповідно, риторика відповідей лідера країни була наступна:

- **Донбас буде частиною Росії найближчим часом.** Підтримка Донбасу як братнього народу Росією та нарощення воєнної присутності України є логічними взаємопов'язаними між собою. Тут присутня воєнна тематика та нарощення воєнної сили, тому можна говорити про підготовку та розвиток воєнного потенціалу Росії. Крім того, варто зазначити дані фінансування національної оборони Росії, яка складає частку у мільярд рублів. Відповідно, у 2019 р. - 2955, 5 млрд. рублів, у 2020 р. – 3100, 8 млрд. рублів, у 2021 р. – 3246, 5 млрд. рублів⁴³. Україна тут виступає в ролі агресора, який є небезпекою для існування Росії. Це намагається В.Путін донести за допомогою не тільки пропаганди, але й формуванням образу агресора України шляхом висловлення свої власних тез на прес - конференції.

- **Україна є загрозою для існування Росії.** Також лідер країни, наголосив на загрозі існування України для безпеки Росії. Тут Україна

⁴² Коммерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/rubric/5?from=burger> (дата звернення: 21.11.2022).

⁴³ Расходы федерального бюджета в 2019 – 2022 гг. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_334706/9259139c7f62fb3c1df93036e9404db3fcf83241/ (дата звернення: 10.12.2022).

вимальовується як країна – загроза, яка несе небезпеку для Росії. Ця теза є виправданням з боку російського управління для початку війни тому, що тут ворог описується у негативному забарвленні. І підкріплюється це конотацією слова «загроза» щодо дій України. Відповідно, оборона Росії є виправданою по відношенню щодо України, бо країна несе тільки загрозу.

- ***На Україні діє безвідповідальна влада, яка має бути повалена.***

Вкотре, лідер країни підкреслив на тому, що політична влада в Україні нічого не зробила для вирішення конфлікту. Тобто, тут підкреслюється політична влада у негативному забарвленні щодо рішень України в цілому на окупованих територіях. Конотація політична влада зі словом «безвідповідальність» може нести негативні емоції у російського суспільства. Тому «повалення влади» є виправданим щодо насильницьких дій в Україні.

- ***Наступна «холодна війна» Росії проти України на чолі її із Заходом.*** Також була сказана теза про майбутню «холодну війну» між Росією та Україною за посередництва Заходу, тому слово «війна» в цій конотації свідчить про певну підготовку до війни через часте її вживання у контексті цього питання щодо України. Загалом, дана тенденція свідчить про зниження уваги президента на теми «Донбасу» у умовах цього року через привернення уваги до коронавірусу.

Результати дослідження щорічної великої прес – конференції В.Путіна у 2021 р. має деякі відмінні результати оприлюднення газетою «Комерсантъ»⁴⁴. Перш за все, на відповіді, які стосувались України мали характер звернення В.Путіна до історичної довідки.

- ***Всеохоплююча жорстокість України під час державного перевороту у 2014 р.*** Відповідно, у 2014 р. відбувався державний переворот на Україні з знущаннями над людьми. Тут Україна вимальовується як країна жорстокості з насильницькими діями. Слово «знущання» може нести негативне

⁴⁴ Великая Россия, а рассказать нечего. Комерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5143341> (дата звернення: 05.12.2022).

уявлення ворога України у масовій свідомості росіян. Російська пропаганда у цій газеті додає негативні характеристики, щоб підкреслити явище війни у 2014 р. Тому, вторгнення Росії є виправданням для російського суспільства.

- ***Крим та Севастополь чужий для України, але рідний для Росії.***

Щодо питання Криму та Севастополя, було зазначено про автономність цих територій від України. Тобто, акцентувалась увага на спорідненості цих територій з Росією, тому вони не могли діяти іншим чином. Початок вторгнення до цих територій є виправданим з боку Росії. Україна, в цьому випадку вимальовується як чужа країна без спорідненості з даними територіями Криму та Севастополя.

- ***Україна – це неіснуюча країна на карті світу.*** Також було зазначено про історичну несправедливість існування Донбасу у складі Радянського Союзу у 1922 – 1924 рр. На думку очільника країни, на той час, Донбас був частиною Росії. При цьому згадується це твердження разом зі словом «сила». Тобто, покладання відповідальності за несправедливість на Україну. Тут Україна характеризується як країна, яка використовує силу у своїх діях. Крім того, як наслідок створилась країна, яка не існувала. Україна тут як країна, яка не повинна існувати. Це можна вважати словом – індикатором для виправдання майбутньої повномасштабної війни. У ході відповіді на це питання було також додано про історичне небажання «народу» Донбасу бути складі України. Президент використовував історичні тези, щоб додати свої відповіді впевненості. Варто зазначити, що очільник вживав часто слово «війна». Це можна пояснити її підготовкою, тим більше від лідера країни.

- ***Загроза вторгнення військ НАТО є причиною відповіді Росії.***

Також лідер країни додав про недопущення розширення НАТО біля кордонів Росії не може бути, в тому числі і вступ України. Так він аргументував свої дії початку війни в майбутньому та гарантії безпеки для Росії. Варто підкреслити,

що очільник країни часто вживав слово напад, який можна віднести до агресивної тематики та буквальне значення (напад на іншу територію України).

Отже, якщо підвести основні висновки щодо порівняння результатів дослідження даної проблематики щорічної прес – конференції В.Путіна оприлюдненої на сайтах російських газет, то можна констатувати велику концентрацію лексики використаної очільником країни для негативного забарвлення слів, які стосуються України. За результатами дослідження російської газети «Московский комсомолец», можна виокремити основні наративи щодо України у 2019 – 2021 рр. як агресора, нациста та анти - Росію. Найбільше акцентувалась увага щодо лексики негативного забарвлення щодо України, політичного керівництва та українців. Основні тези, які стосувались повномасштабного вторгнення були такі як повернення деяких територій України до Росії, вторгнення НАТО разом з Україною в Росію та газ роза існування для Росії. За результатами дослідження російської газети «Коммерсантъ», можна виокремити основні наративи щодо України як агресора, загрози та неіснуючої країни на карті світу. Відповідно, найбільше тез стосувались України як країни в цілому. Крім того, теми, які стосувались повномасштабного вторгнення такі як вирішення конфлікту на Донбасі силою з боку України, повалення політичного керівництва України та знищення України.

РОЗДІЛ III. Сучасний стан та виклики негативному впливу російської пропаганди з боку України

3.1. Проблеми протидії російської пропаганди в українському інформаційному просторі

Після утвердження незалежності керівництво України недооцінило інформаційні загрози з боку Росії, адже сподівалось на «братську» дружбу з нею. Після вступу Володимира Путіна на посаду Президента РФ, його політика була сконцентрована над присвоєнням інструментів інформаційного простору задля навіювання міфу про «братські народи» по відношенню до України. Тим часом, відбувалась підготовка для майбутньої війни з Україною в тому числі і інформаційну. Як результат, ми втратили повністю територію Криму та ведемо повномасштабну війну за іншу частину територію України.

На даний час Україна повинна, зважаючи на війну з боку російської федерації, налагоджувати основні прогалини в інформаційному просторі задля того, щоб уникнути негативних наслідків інформаційної війни в майбутньому та втрати неподільності всієї території. Проте сьогодні слід вказати, що реальна ситуація справ у сфері існування інформаційного простору не в повному обсязі забезпечує можливість держави протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам від країни - агресора.

Варто виділити основні проблеми інформаційного простору України для кращого їх розуміння, щоб протистояти російській пропаганді. Однією із основних проблем є неузгодженість термінології, основних положень та принципів національного законодавства із наявними загрозами, які стоять перед Україною на сьогодні. Існує проблема інформаційного законодавства у сфері створення, поширення та використання інформації в просторі. Прийняті законодавчі акти існують, але без урахування об'єктивних українських умов та без урахування стратегічних орієнтирів. Використовується низка термінів у нормативно – правових актах не у відповідності свого змісту. Наприклад: інформаційно - психологічна безпека, інформаційно – психологічні впливи. Або

ж відсутнє визначення логічне поєднання поняття з їх змістом. Наприклад: державна інформаційна політика. Зважаючи на потребу України приєднатись у короткі терміни до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу, варто узгодити з європейським баченням системи захисту інформаційної безпеки. Тому Україна перед початком повномасштабної війни була не готова до загрози в інформаційному просторі з боку російської федерації, адже не приділяла уваги питанню правової основи захисту інформаційного простору.

Також варто виділити проблему відсутності навичок медіа грамотності серед суспільства, яке не здатне реагувати на існуючі загрози з боку інформаційного простору. Суспільство через нездатність аналізувати інформацію призводить до її масового накопичення у свідомості людини, як наслідок не здатність правильно визначити правду від неправдивої інформації. Найчастіше впливають новини з емоційними текстами та підкріпленням фото на рішення людини прочитати дану новину. Як наслідок, у свідомості людини немає активної громадянської позиції за рахунок відсутності цих навичок. За даними дослідження Детектор – медіа, лише 8% громадян мають високий рівень медіа грамотності, серед старшого покоління найнижчий рівень мають люди віком від 56 – 65 рр. Як свідчать результати, проблема дезінформації актуальна для 57% громадян. Тобто можна зробити висновок, що українці не володіють навичками медіаграмотності, що дозволить вплинути шляхом російської пропаганди на суспільство в Україні⁴⁵. В Україні має будуватись культура споживання інформації під час перегляду новинних стрічок чи телебачення серед всіх груп у суспільстві.

В Україні існує відсутність окремої та цілісної інституції, яка б забезпечувала ефективну інформаційну безпеку на державному рівні. Відповідно, до законодавства є комплекс інституцій, які відповідають та кожен з них виконують та мають частини обов'язків щодо інформаційної безпеки. В Україні налічується ряд відомств (11 щонайменше), які несуть відповідальність

⁴⁵ Високий рівень медіаграмотності мають лише 8 % громадян України. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3317185-visokij-riven-mediagramotnosti-maut-lise-8-gromadan-ukraini.html> (дата звернення: 17.09.2022).

за інформаційний простір та його безпеку. Цей підхід є не актуальним щодо захисту інформаційного простору, оскільки розпорошеність ряду відомств і відповідно їх функцій та недостатніх ресурсів не дозволяє прийняти швидке та ефективне рішення. Крім того, це не дозволяє вирішити нагальні проблеми інформаційної сфери в умовах повномасштабної війни вже 9 р. Є ряд країн, які зазначені у третьому підпункті другого розділу з ефективною системою захисту інформаційного простору всередині країни, які відповідають одноосібно за захист інформаційного простору в країні.

Однією із проблем інформаційної безпеки є розповсюдження недостовірної інформації серед суспільства через інформаційний простір. Фейки, які розповсюджуються через ЗМІ можуть утворити у свідомості людини неправдиву картинку. Крім того, в соціальних мережах можуть діяти різного виду ферми ботів (в тому числі у російські бото - ферми), які спрямовані для оприлюднення неправдивої інформації. У телеграм – каналах створюються групи під назвами тимчасово окупованих територій України, де оприлюднюються неправдиві публікації чи фото бойових дій на тимчасово окупованих територіях. Метою оприлюднення цієї неправдивої інформації є керування масовою свідомістю людей з подальшим розпаленням образу «ворога» на прикладі України. Суттєвою ознакою ефективності дії російської пропаганди на тимчасово окупованих територіях є контроль через створення груп у Telegram. Наприклад: через створення спеціальних груп у Донецькій та Луганській області, де розповсюджується неправдива інформація російської пропаганди. Особливо, ця тема є актуальною під час воєнних дій в Україні тому, що застосовується принцип «гібридної» війни. В результаті на окупованих територіях України розповсюджується негативна пропаганда, в тому числі і й формування негативного образу «ворога».

Окремо варто виділити проблему перебування жителів тимчасово окупованих територій під впливом російської пропаганди. Досить довго на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, громадяни перебували під дією російського впливу. В тому числі, варто нагадати про

кількість російського телерадіомовлення на цих територіях. Довгий час, на цих територіях трансливались російські телеканали, тому жителі цих територій є споживачами російської пропаганди на рівні росіян в Російській Федерації. Відповідно, у масовій свідомості цих громадян складається картина цієї російсько – української війни вигідна для російського керівництва. За час війни на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, відповідальне керівництво за теле – та радіомовлення не спромоглись відновити та спорудити достатню кількість нових висотних веж. Наприклад: місцеві жителі Донецької та Луганської областей дивляться такі російські канали: «Новоросія», «Мир24», «Рен ТВ», Перший російський, НТВ та «Оплот». Це є однією із важливих проблем захисту інформаційного простору та безпеки загалом, оскільки з інформаційної агресії почалась війна. У 2014 р. Росія на початку війни на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, перш за все захопила радіотелевізійні передавальні центри, заблокувала роботу загальнонаціональних ЗМІ та ввімкнула російські пропагандистські канали. Таким чином, російське керівництво контролювало через посередництво місцевих ЗМІ під контролем ЛНР та ДНР. Здебільшого ці заходи були спрямовані проти України та формування у людей образу ворога в російському інформаційному просторі. Для того, щоб відновити українське теле – та радіомовлення треба докласти багато зусиль, щоб жителі споживали лише інформацію з українських ЗМІ.

3.2. Шляхи протидії негативному впливу російського пропаганди для України

Негативні тенденції в інформаційному просторі свідчать про необхідність посилення заходів їх безпеки. Зважаючи на останні події, які пов'язані з російською пропагандою в тому числі і конструювання образу «ворога» у свідомості росіян, варто визначити необхідні для реалізації заходи, які б відповідали сучасним умовам загроз для України. На даний момент

зберігається високий рівень загроз як і зовнішнього характеру, так і внутрішнього для України, особливо з боку Російської Федерації. Росія несе безпосередньо «гібридний» вплив на Україну, зокрема через інформаційну сферу задля повалення «київського режиму» в Україні. Як наслідок, через інформаційно – психологічний вплив Росія реалізовує проти України зовнішню політику підриву.

У ході повномасштабної війни Російської Федерації варто запропонувати оптимальні кроки для вирішення проблем пов'язаних із захисту інформаційного простору України. Запропоновані кроки можуть підготувати та зробити українське керівництво на державному рівні та суспільством загалом стійкими до гібридних загроз з боку країни – агресора. Це є важливою складовою захисту інформаційного простору від інформаційних «вкидів» з боку російської пропаганди. Серед них можна виділити основні кроки для подальшої роботи над захистом інформаційного простору всередині країни як від зовнішніх факторів агресії, так і від внутрішніх факторів з боку країни – агресора:

Формування у громадян навичок медіаграмотності. Суспільство є вразливою ланкою у демократичному суспільстві. Як і держава, так і суспільство має бути готовим до ризиків, які може нести суспільство. Перш за все, це школи та університети, адже підростаюче покоління має знати як себе поводити у соціальних мережах та як вміти протистояти цьому. При цьому варто знати підхід до дітей, які вчаться у школі та студентів в університеті. Зокрема: просвітницькі ролики, мультфільми, введення предмету «Медіаграмотності» у школі та університеті, вироблення державних чи приватних ініціатив для покращення навичок. Як свідчили дані вище зазначені у пункті 1.1 Розділі 3, вразливими до пропаганди є люди старшого віку, тобто ті, хто жив у Радянському Союзі і не стикався з новітніми технологіями. Як наслідок, у більшості громадян з'явиться громадянська позиція та аналітичні здібності, крім того вміння опрацьовувати інформацію. Враховуючи темпи діджиталізації та впливу інформаційних технологій, можна зосередитись на

сучасних підходах та механізмах ефективності інструментів у процесі їх застосування.

Створення відповідного органу, який відповідав би за захист інформаційного простору України, а також інформаційно – аналітичною роботою. Відповідний орган може бути створений при Раді національної безпеки і оборони як окрема ланка. Він безпосередньо керуватиме діяльністю окремих підрозділів, які виконуватимуть окремі покладені на них завдання. Найважливішим елементом цього органу є координаційно – ситуаційні центри зі спеціальними об'єктами, які оснащені інформаційним, телекомунікаційним та програмним забезпеченням. Мета цього центру – моніторинг інформаційного середовищ з подальшим виробленням управлінського рішення та вплив на ситуацію в цілому.

Крім того, має відбутись *реформа Міністерства культури та інформаційної політики України.* Зважаючи на потужність російської пропаганди та створення негативного образу ворога на прикладі України, Росія отримує значне фінансування для ведення пропаганди в інформаційному просторі. В Міністерстві варто налагодити комунікації щодо фінансування проєктів щодо захисту інформаційного простору. Залучення іноземних інвестицій дасть можливість фінансувати проєкти, що стосуються безпеки інформаційного простору всередині країни. У подальшому, створені проєкти мають бути розповсюджені серед українського суспільства враховуючи вплив на різні вікові групи. Крім того, Міністерство має займатись ретельною політикою підбору найкращих та ефективних кадрів, тобто «не за зв'язками чи кумівством». Це рішення дозволить залучити до захисту інформаційного простору якнайбільше ефективних працівників як наслідок ефективна протидія загрозам в інформаційному просторі України. Крім того, Міністерство має займатись функцію контролю та моніторингу від початку процесу виявлення та протидії до завершення його. Воно має опиратись на кращі практики Міністерств, які зазначені нижче у цьому розділі. Тобто, не використовувати застарілі методи для захисту інформаційного простору України. У Міністерстві

має бути налагоджена системи підрозділів або департаментів, які б злагоджено працювали задля ефективного результату роботи. Можливе і реформування самих відділів та департаментів, які не ефективно працювали та є застарілими у своїй роботі щодо інформаційної безпеки України.

Залучення фахівців зі спеціальних підрозділів щодо інформаційної безпеки, які займатимуться виявленням неправдивої інформації та її знешкодження. Тобто, має бути відповідна підготовка їх у спеціально створених центрах окремо від ЗВО, де буде комісія з відбору найкращих фахівців. Вони займатимуться протидією дезінформації з боку держави – агресора, які спрямовані для конструювання негативного образу України. Ці спеціалісти проходитимуть навчання відповідно за стандартами НАТО щодо інформаційної безпеки. Не виключенням є інформаційні операції, які вони здійснюватимуть для підготовки до майбутніх негативних впливів в інформаційному просторі з боку держави – агресора.

В Україні має бути *механізм контролю фейкових акаунтів або інформаційних видань, які пишуть неправдиву інформацію.* Крім того, встановлення відповідальності за оприлюднення та за надання свідомо неправдивої інформації. Особливо, це стосується оприлюднення інформації під час дії воєнного стану в Україні. До прикладу можна навести офіційний сайт Центру стратегічних комунікацій, які оприлюднюють публікації зі вмістом плагіату. Перша зав все, було перевірено один із текстів за допомогою одного із сервісів анти плагіату під назвою «Російські маніпуляції 4 – 10 жовтня: «невинний» СРСР та «конструктивна» Росія»⁴⁶. Результати показали вміст плагіату тексту – 90%, «вода» - 5%. Дані результати свідчать про недостовірну інформацію на сайті, а також знайдені помилки у тексті. Наприклад: «страна»; «прокачки»; «цена». Наявність цих помилок свідчить про те, що редактори не займаються редагування тексту перед публікацією і робота над ними є не достатньою. Це лише один із випадків оприлюднення недостовірної інформації

⁴⁶ Російські маніпуляції 4 – 10 жовтня: «невинний» СРСР та «конструктивна» Росія. URL: <https://spravdi.gov.ua/rosijski-manipulyacziyi-4-10-zhovtnya-nevynnyj-srsr-ta-konstruktyvna-rosiya/> (дата звернення: 03.12.2022).

одного із офіційних представництв, які відповідають за виявлення дезінформації. Тому варто контролювати різні представництва ЗМІ за поширення недостовірної інформації.

Вирішення проблеми відділення інформаційного простору всієї України після звільнення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей повинна нагально вирішитись керівництвом України для того, щоб не допустити випадків проникнення російської пропаганди в український інформаційний простір в майбутньому. А саме, має відбутись процес інформаційної реінтеграції громадян як України, так тимчасово окупованих територій до загальноукраїнського інформаційного простору. При цьому існує велика необхідність відновлення прав на споживання інформації цими громадянами, які в свою чергу зможуть підтримувати зв'язок з українським інформаційним простором. Вони матимуть можливість дивитись новини лише з правдивих джерел, що дозволить їм вміти аналізувати інформацію під час перегляду. Відповідно, у їхній масовій свідомості буде присутній образ України не як ворога, а як власної ідентичності з нею.

Насамкінець варто наголосити на основній проблемі, яка стосується не тільки інформаційного простору, але й усіх ланок життя громадян в Україні. Особливо, це актуально під час відкритої війни Росії проти України. Йдеться про відмову всього російського, яке існувало на території України в усіх сферах. Наприклад: розповсюдження російської музики, кінопродукції через інформаційний простір. Тому має бути чіткий механізм контролю та недопущення ситуації, яка існувала з 1991 р. із присутністю російського контенту.

3.3 Новітні практики інформаційної політики деяких країн ЄС та НАТО з боку Росії

Світова спільнота стає все більше залежною від інформаційних систем та їх передачі. Тому інформаційна безпека в рамках гібридної війни між країнами

в міжнародній спільноті є нагальною проблемою для захисту інформаційного простору. Зважаючи на бажання України приєднатись до Європейського Союзу та Північноатлантичного Альянсу, варто налагодити систему та механізми управління інформаційним простором враховуючи досвід країн ЄС та НАТО. Зокрема, для того, щоб в Україні формувався образ конкурентоспроможної країни у світі. Натомість, російська пропаганда конструює образ «ворога» в російському інформаційному просторі, а також на просторах іноземних інформаційних просторах через російську пропаганду.

Загальна політика інформаційної сфери НАТО будується на 8 основних напрямках, які також стосуються інформаційної безпеки. Зокрема, протидія кіберзлочинності та впровадження електронного врядування, правове врегулювання мережі Інтернет, забезпечення інформаційної безпеки та захист інтересів національних меншин, національної культурної спадщини, мови, протистояння культурній експансії інших країн та захист молоді в інформаційній сфері⁴⁷. Ці основні напрями за якими будується інформаційна політика Північноатлантичного альянсу. Починаючи з 1990 – х років НАТО розпочало детальну роботу над безпекою інформації між країнами – членами. Це стосується поєднаної політичної та військової трансформації Альянсу, яка відбувалось під впливом факторів таких як втрата конфіденційності, цілісності змісту інформації або цілісності системи та втрата доступу до необхідної інформації. Як наслідок, це мало позитивні зрушення системи інформаційної безпеки. Зокрема, скорочення часу обміну інформації, збільшення місткості носіїв збереження інформації, збільшення швидкості пошуку та створення інформації без даних. Всі ці фактори вплинули на становлення інформаційної безпеки НАТО на початках.

Міжнародна спільнота намагається удосконалити системи захисту інформації за стандартами НАТО. У рамках заходів Програми «Партнерство заради миру», НАТО виокремлює спільні заходи для використання сучасних

⁴⁷ Малик Я. Забезпечення інформаційної безпеки України у контексті світового досвіду. Збірник наукових праць: «Ефективність державного управління» (Випуск 12). 2012. С. 13 – 27.

систем захисту інформації з урахуванням загроз для інформаційної безпеки. Зокрема, створення дорадчого органу Комітету внутрішньої безпеки НАТО при Північноатлантичній раді НАТО⁴⁸. Основними вимогами до захисту інформаційного простору до тих країн, які хочуть вступити до НАТО є формування і реалізація єдиної державної політики у забезпеченні захисту інформації від загроз, прийняття відповідних законодавчих актів, координація діяльності органів державної влади щодо інформаційної безпеки. Основним органом, який забезпечує захист інформації в умовах загроз є Комітет внутрішньої безпеки НАТО. Цей комітет є дорадчим органом при Північноатлантичній раді НАТО, де розглядаються питання безпеки інформації НАТО. Крім того, НАТО має всередині організації орган з безпеки інформації, який керує органами управління та режимними відділами із забезпечення таємності інформації. Один із елементів роботи органу є розробка планів захисту інформації в разі виникнення надзвичайних ситуацій. Це є одним із важливих елементів роботи НАТО щодо інформаційної безпеки.

Варто додати, що за оцінками журналу The Economist найбільші видатки на інформаційну безпеку має Агентство національної безпеки у 17 млрд. \$. Тобто, високі видатки у роботі Агентства національної безпеки США пояснюють її високий рейтинг. Тому в контексті вибору прикладу протидії дезінформації країн НАТО, США є одним із хороших прикладів.

США є однією з країн, яка забезпечує інформаційну безпеку на вищому рівні. На сьогоднішній день, США веде успішну інформаційну політику всередині країни. Країна забезпечила ефективність механізмів від законодавчої бази до державної політики в інформаційній сфері. Основним елементом у впровадженні інформаційної безпеки є Агентство національної безпеки, яке займається захистом інформації на рівні національної політики США. Крім того, Рада національної безпеки розглядає на засіданнях стратегічні питання інформаційної безпеки з співучастю Президента США. Загалом, є основні чинники, які вплинули на високий рівень інформаційної безпеки в США. Це

⁴⁸ Структура НАТО. URL: [http://nato.host ua.org.ua/Stryktyra_NATO.html](http://nato.host.ua.org.ua/Stryktyra_NATO.html) (дата звернення: 18.11.2022).

законодавче врегулювання, державні органи та довіра населення. Законодавче врегулювання представляє низка законів таких як «Про удосконалення інформаційної безпеки» та ін. У цій низці нормативно – правових актах чітко розмежовано поняття між собою. На державному рівні, інформаційною безпекою керує Президент США. Міністр оборони та держсекретар, які забезпечують національну безпеку через призму інформаційної безпеки. Правоохоронні функції захисту інформації веде Департамент внутрішньої безпеки, який з співпрацює з федеральними установами. Зокрема, працює Секретна служба, яка складається з ряду відділів у боротьбі проти інформаційного впливу у світі. Також служба займається та протидіє фінансовими крадіжками та шахрайством. Незважаючи на численні прогалини, громадяни США довіряють урядовим установам. За даними опитування Gallup Governance, довіра до уряду США становить 53% у 2021 р. у порівнянні з 2020 р. – 39%⁴⁹. Можна зробити висновок, що громадяни всередині країни мають довіру до прийнятих рішень урядом США щодо внутрішніх та міжнародних питань. Якщо звернути увагу на цифрову грамотність громадян США, то вони є досить на низькому рівні. Відповідно існує потреба у вивченні цифрової грамотності. У новому звіті Pew Research Center було зазначено 40% респондентів з вищою освітою мають хороший рівень цифрової грамотності у 2019 р. Дослідження було зосереджено на таких технічних запитаннях як технічної політики та конфіденційності даних⁵⁰. Варто зауважити, що на національному рівні було прийнято Закон про інноваційні можливості робочої сили для вирішення проблем цифрової грамотності серед дорослого населення шляхом збільшення фінансування для навчання працюючого населення освоєння навичкам новітніх технологій. Крім того, як показує ситуація з низьким рівнем людей похилого віку у вище зазначеному розділі, США вирішує цю проблему шляхом надання грантів на освоєння новітніх технологій

⁴⁹Americans' Trust in Government Remains Low. Gallup Governance. URL: <https://news.gallup.com/poll/355124/americans-trust-government-remains-low.aspx> (дата звернення: 21.11.2022).

⁵⁰A visual representation of America's digital literacy. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/10/americans-get-a-failing-grade-for-digital-literacy> (дата звернення: 01.01.2022).

похилого віку. Як результат, все більше людей є обізнаними у цифровій грамотності, але й у медіа грамотності в США.

Велика Британія є країною з хорошим рівнем життя, а також підготовкою захисту інформаційної безпеки всередині країни як члена НАТО. Система забезпечення інформаційної безпеки Великобританії є одним із пріоритетів державного управління в країні. Велика Британія, яка є високорозвиненою країною поруч з потужними елементами захисту інформації. Перш за все, варто наголосити, що основне правове регулювання щодо інформаційної безпеки закріплено у Стратегії національної безпеки Великої Британії⁵¹. Вона має загальну назву «Сильна Британія в епоху невизначеності». У даній стратегії чітко визначено одна із найважливіших напрямів роботи національної безпеки є інформаційна безпека. У документі визначені нагальні проблеми, які потребують прийняття ефективного рішення. Велика Британія визначила основний документ «Політика захисту урядової секретної інформації»⁵². Політика охоплює 7 найважливіших складових управління захисту інформації. Зокрема, управління включаючи ризики, контроль доступу та засекречення інформації, персонал, який відповідальний за інформаційну безпеку, забезпечення інформаційної безпеки, фізична безпека, боротьба з тероризмом та безперервність ведення бізнесу. Відповідальними органами за реалізацію політики є Управління безпеки апарату Кабінету Міністрів Великої Британії та Центр урядового зв'язку.

Іспанія є країною, яка забезпечує інформаційний простір засобами захисту враховуючи ризики та загрози. Керівною ланкою у ході забезпечення інформаційної безпеки є Міністерство внутрішніх справ. Відповідно до королівського указу 734/2022, Генеральний підрозділ інформаційно – комунікаційних систем безпеки (SGSICS) виконує функції погодження, координації та виконання будь – яких інших необхідних дій, до участі в ході

⁵¹ A strong Britain in an age of uncertainty: The National Security strategy. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61936/national-security-strategy.pdf (дата звернення: 25.11.2022).

⁵² Структура політики безпеки: захист державних активів. Уряд Великої Британії. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/security-policy-framework> (дата звернення: 08.07.2022).

забезпечення інформаційної безпеки відповідно до вказівок Державного секретаря. Відповідно основною місією його підрозділу є підтримка баз даних, інформаційних систем та систем зв'язку для використання силами та корпусами державної безпеки, як наслідок дозволяє виконувати роботу із захисту прав, свобод та безпеки громадян у більш ефективний спосіб. Також до функцій підрозділу можна віднести розробку та підтримку програм загального призначення в тому числі, що стосується цифрових технологій Міністерства внутрішніх справ.

Національний центр захисту інформаційної інфраструктури Іспанії несе відповідальність за національну систему захисту критичної інфраструктури через інформаційний простір Міністерства внутрішніх справ. Крім того, центр виконує координацію та нагляд за політиками та діяльністю пов'язану з інформаційною безпекою, що у свою чергу веде до нагляду за критичною інфраструктурою. Також цей Центр відповідає за дії знешкодження загрози та попереджувальну інформацію щодо виявленого інциденту, який трапився в ході застосування інформаційної зброї проти суспільства. В рамках роботи цього Центру відбувається співпраця з різними секторами економіки та приватними інституціями. Цей центр може створювати певні робочі групи, які займаються розробкою секторальних планів щодо захисту інформаційної безпеки.

Політика Європейського Союзу в інформаційній сфері є комплексною та охоплює різні сфери захисту інформації. Перш за все ЄС зосереджується на механізмах та правовому забезпеченню захисту інформації. В силу розвитку інформаційних технологій, увага звертається на безпеку електронного врядування та захист персональних даних. Крім того, створена загальна політика інформаційної безпеки ЄС, НАТО та ОБСЄ.

ЄС активно займається захистом інформаційної безпеки та протидії дезінформації. У 2010 р. ЄС визначила головні принципи інформаційної політики через Європейську комісію до Парламенту, де чітко окреслено сім цілей для досягнення у 2020 році. А саме новий єдиний ринок для використання

переваг цифрової ери, поліпшення інформаційно – комунікаційних технологій і сумісності, зміцнення довіри та безпеки, забезпечення швидкого Інтернету, підтримка передових досліджень та інновацій у сфері інформаційно – комунікаційних технологій, покращення навичок громадян країн – членів ЄС у володінні цифровими технологіями в режимі онлайн – послуг та розкриття потенціалу інформаційно – комунікаційних технологій на користь суспільства. У 2015 р. Європейська Рада у співпраці з європейськими інституціями та країнами – членами ЄС розробило програму щодо плану дій зі стратегічних комунікацій. В тому числі у цьому документі йшлося про створення оперативної робочої групи для протидії дезінформації з боку Росії. Функції цієї групи полягають у комунікаційних матеріалів щодо інформаційної безпеки ЄС в регіоні Східного партнерства. Група виконує ряд напрямків у ході забезпечення інформаційної безпеки ЄС таких як попереджувальні кампанії зі стратегічних комунікацій щодо ключових сфер ЄС, комунікації щодо боротьби з дезінформацією щодо значущих питань ЄС та пояснення дезінформаційних наративів та спростування міфів. Крім того, інформаційна політика ЄС зосереджена на підтримці медіасередовища у країнах Східного партнерства. В рамках плану дій зі стратегічних комунікацій ЄС з країнами – членами ЄС та країнами Східного партнерства з метою обміну досвідом боротьби з дезінформацією та висвітлення об'єктивної інформації, а також підтримкою незалежних ЗМІ в країнах ЄС та Східного партнерства. Один із прикладів підтвердження їхньої діяльності є результати спростування міфів про нацизм в Україні. В інформаційному просторі Росії будувалась наративи образу України як не держави, яку контролюють неонацисти в Києві. Ця дезінформація розповсюджувалась серед країн ЄС, тому ця група боролась з цим спростовуючи цей наратив.

Можна назвати ряд програм для формування інформаційного суспільства в ЄС. Одна з цих програм називається ESPRIT. Це стратегічна програма щодо розробки досліджень щодо інформаційних технологій. Мета програми полягає у безпечному розвитку інформаційних технологій в галузі інформації та

комунікації. Інша програма PRINCE, яка створена за ініціативи Європейського парламенту ще з 1995 року. Дана програма спрямована задля підтримки інформаційної політики Європейського Союзу. Ці програми націлені для підтримки інформаційної політики ЄС та формування високої інформаційної культури.

ЄС розпочала роботу над захистом інформаційного простору країн – членів у 2015 р., коли Росія намагалась здійснити ряд дезінформаційних атак. Головною метою здійснення російських атак є підриг іміджу демократичної інституції ЄС та посилення сепаратистських настроїв. Підвищення та поширення негативних настроїв у Європі займається мережа новинних російських медіа таких як RTR та Sputnik. Росія фінансує ці медіа – ресурси для того, щоб вплинути на громадську думку в країнах ЄС щодо війни в Україні. Крім того, вони залучають соціальні мережі та бото – ферми, які розповсюджують дезінформацію. Саме ці чинники стали рушієм у прийнятті «Плану дій зі стратегічних комунікацій», де ЄС чітко визначило сфери комунікації та протидії дезінформації з боку Росії. Зокрема, у Плані йшлося про зміцнення стану ЗМІ у країнах Східного партнерства через втручання Росії. Наступним найважливішим документом у ході протидії гібридним загрозам було прийняття у 2016 р. документу спільно з Європейською Комісією та Верховним Представником ЄС з питань закордонних справ «Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу». У документі було зазначено про співпрацю ЄС та НАТО у рамках протидії гібридним загрозам, зокрема з боку Росії. За підсумками даного документу було створено Центр EU Hybrid Fusion Cell, який відповідає за отримання та аналіз інформації щодо гібридних загроз. Основним відділом, який займається дезінформацією та налагодженням комунікацій серед інституцій ЄС є Відділ стратегічних комунікацій. У рамках співпраці ЄС та НАТО було створено у 2018 р. Європейський центр протидії гібридним загрозам. Мета цього Центру є розробка та створення проведення досліджень, які стосуються гібридних загроз.

Як вже раніше зазначалось, соціальні мережі є ефективним інструментом поширення дезінформації з боку Росії в країнах ЄС. Тому було прийнято у 2018 році «Кодекс практики щодо протидії дезінформації», де наголос робився на основних принципах та зобов'язань з боку онлайн – платформ. Таким чином, їхня робота у соціальних мережах регламентується та відповідає показникам прозорості. Цей Кодекс також передбачає виявлення фейкових акантів, бото – ферм та неіснуючих облікових засобів та контроль за дезінформацією у соціальних мережах.

Важливо зазначити про існування фактчекінгу у країнах ЄС, де діють організації по виявленню фактів. У ЄС існує проєкт FactcheckEU, який зосереджується на перевірці політичних заяв, виявленні дезінформації в економічній та соціальній сфері, покращенню навичок медіа та інформаційної обізнаності в країнах ЄС. Крім того, варто зазначити, що головною установою ЄС, яка діє з 2020 р. є Європейська обсерваторія цифрових медіа. Ця установа є об'єднанням фахівців з перевірки фактів та дослідників, які працюють у галузі дезінформації.

У ході забезпечення та захисту інформаційного простору, лідерські позиції серед країн Європейського Союзу займає Естонія. Державне керівництво Естонії ухвалило низку нормативно – правових актів, які стосуються інформаційної безпеки країни всередині. Наприклад: Закон «Про захист персональних даних» та «Про послуги інформаційного суспільства», де зазначено чітко та лаконічно поняття між собою. Крім того, в Естонії налагоджено систему цифрових державних послуг, що полегшує життя від бюрократичних процедур. Естонія запровадила починаючи з 1991 року новітні практики щодо інформаційної безпеки в країні. На території Естонії загалом діють електронний уряд, електронне голосування на виборах та онлайн - послуги для громадян країни. Крім того, Естонія є країною, яка займає провідні місця щодо захисту інформаційного простору. У 2017 р. Естонія запустила систему, яка забезпечує належний захист персональних даних громадян. Дана система може зберігати в електронних реєстрах органів державної влади дані

громадян, які потрібні для надання профільних послуг. Кожен громадянин має особистий електронний кабінет, де відслідковує статус персональних даних та надіслані запити.

Однією із передових країн Північної Європи, яка працює над ефективною інформаційною політикою є Данія. У 1994 р. Данія розпочала потужну інформаційну політику включаючи розвиток інформаційного суспільства. Зокрема, було створений Комітет, який займався підготовкою програми «Інформаційне суспільство 2000 р.». У цій програмі було зазначено низку подальших кроків під час реалізації інформаційної політики країни в майбутньому. Зокрема, було зазначено важливі аспекти інформаційної політики такі як підвищення кваліфікації вчителів у освітньому процесі щодо освоєння інформаційних технологій; заохочення електронного бізнесу; створення системи електронного уряду. Надважливою складовою програми було захист персональних даних та електронного оподаткування⁵³. Як наслідок, Данія стала одним із лідерів розвитку інформаційного суспільства та експортером електронного врядування у світі. У 2015 р. почала діяти нова урядова стратегія Електронного суспільства. Мета стратегії полягає у впровадженні прийняття рішень за допомогою інноваційних технологій. Така стратегія відтіснить паперову взаємодію між громадянами та органами державної влади. Стратегія включає окремі напрямки роботи, в тому числі інвестиції в цифрові навчальні ресурси для шкіл та ІТ; телемедичні рішення спостереження за хворими пацієнтами; професійне навчання для бізнесу в умовах підвищення обізнаності щодо застосування інформаційних технологій⁵⁴.

Ще однією із країн Північної Європи, яка має високі показники у розвитку інформаційної політики в країні є Швеція. Ця країна є достатньо розвиненою у всіх сферах життя. Крім того, Швеція є лідером у розвитку

⁵³ INFO-SOCIETY 2000. Report from the Committee on the Information Society by the Year 2000. Vol. 34, No.4, 1994. P. 75 – 123
URL: https://www.itu.int/en/ITUUD/Statistics/Documents/publications/misr2017/MISR2017_Volume1.pdf (дата звернення: 18.11.2022).

⁵⁴ Новая стратегия развития электронного общества в Дании направлена на перевод документооборота в электронный вид. URL: <http://gosman.ru/?news=18520> (дата звернення: 11.11.2022)

інформаційного суспільства та розвитку інформаційних технологій серед країн у світі. За даними оцінками експертів Міжнародного союзу електрозв'язку при ООН, які склали рейтинг країн з найсучасніших показників рівня розвитку інформаційно – комунікаційних технологій у 2020 р.⁵⁵. До уваги брались 11 показників інформаційно – комунікаційних технологій, зокрема рівень комп'ютерної грамотності, доступ до глобальної мережі та рівень новітніх технологій. Серед рейтингу у першій десятці розвинених ІТ – країн, друге місце посіла Швеція. Варто нагадати, що Швеція одна із перших країн, яка ввела в дію систему електронного сервісу у вигляді Електронного уряду.

Свій шлях становлення інформаційних технологій Швеція розпочала ще у 1999 р., коли запустила стратегію на національному рівні «Інформаційне суспільство для всіх». Стратегія охоплює, перш за все, три найважливіші напрямки у розвитку не тільки інформаційних технологій, але й інформаційної безпеки, а саме конфідесійність у використанні інформаційних технологій та у повсякденному житті; вміння та компетентність у використанні інформаційних технологій як основу інформаційного суспільства для навичок громадян та доступність послуг інформаційних технологій (виявлення та використання інформації)⁵⁶. Найважливішу роль у впровадженні інформаційної політики на національному рівні є органи державної влади, які і забезпечують розвиток інформаційних технологій та інформаційну безпеку в силу сучасних загроз. У Швеції виконує роль інновацій Державне агентство інноваційних систем Віннова Швеції. Метою цього агентства є стимулювання соціально – економічного з використанням інформаційних технологій. Крім того, ця державна організація фінансує дослідження у сфері інформаційних технологій, які є необхідними для розвитку бізнесу з подальшою конкурентоспроможністю серед інших країн. Також варто додати розвиток та навчання громадян як основу інформаційного суспільства в країні. Таким чином, Швеція є прикладом

⁵⁵ Рейтинг країн за рівнем інформаційних технологій. URL: <https://topinfoweb.com/ranking-of-countries-by-level-of-information-technology> (дата звернення: 13.09.2022).

⁵⁶ Information society for all. Swedish IT policy. URL: http://www.unesco.kz/ip/countries/swedish_itstrat_rus.htm (дата звернення: 17.11.2022).

як робота над інформаційною політикою сприяє підвищенню рівню демократизації країни.

Ще однією країною на півночі Європи, яка приділяє увагу розвитку інформаційної безпеки є Норвегія. Ця країна одна із перших почала формувати інформаційну політику ще з 1980 – х р. До 2000 – х р. було прийнято низку важливих документів в тому числі «Національний план дій у галузі інформації» (1990р.), Закон «Про інформаційні технології в світі» (1994 р.) та прийняття рішень щодо унормування електронної торгівлі (1998 р.). Розпочинаючи з 2000 р., Норвегія пришвидшила темпи розвитку інформаційної політики в країні. Зокрема, Міністерство промисловості та торгівлі, яке співпрацювало з іншими 14 міністерствами розробило новітню інформаційну політику, яка мала назву «eNorway» у 2000 р.. Мета цієї програми – побудова інформаційного суспільства в Норвегії, яке б відповідало всім вимогам до Європейського Союзу. Відповідно до цієї програми, громадянин Норвегії отримують доступ до новітніх технологій підвищуючи навички інформаційної безпеки. Крім того, дана програма передбачала здійснення заходів, які б підвищили довіру між громадянами та органами державної влади. Забезпечення програми діяло на таких основних напрямках як забезпечення не перебіжного зв'язку в межах всієї країни, створення системи електронного врядування з ефективністю використання як наслідок прозорість та доступність органів державної влади перед громадянами, застосування новітніх технологій у таких сферах як освіта, бізнес, медичне обслуговування та громадський сектор⁵⁷. У 2008 р. почало свою роботу Агентство публічного управління та електронного врядування Difi. Метою цієї структури є впровадження онлайн – послуг в державному секторі, які були б доступними для громадян Норвегії. Відповідно, в Норвегії діють структури, які займаються інформаційною політикою разом із безпекою її впровадження. Зокрема, Рада з координації інформаційної безпеки, Агентство захисту даних, Департамент політики у сфері інформаційних технологій,

⁵⁷ Uten penn og blekk. Kommunal - og moderniseringsdepartementet. 14(3). P. 5 - 13. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/nouer/2001/nou-2001-10/6/2/1.html?id=377392> (дата звернення: 12.11.2022).

Апеляційна рада з питань приватності та Норвезький центр інформаційної безпеки. Низка поданих державних структур є елементами забезпечення інформаційної безпеки. За даними оцінки Індексу демократії у 2021 р., Норвегія посідає перше місце з 9, 75 із 10 балів⁵⁸. Це свідчить про високий рівень впроваджених рішень щодо інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки в Норвегії.

Отже, за підсумками вивчення основних проблем функціонування системи захисту інформаційного простору України, у цьому розділі були наведені шляхи розв'язання їх. Зокрема, було описано ряд успішних країн з хорошою системою інформаційної політики для наглядного прикладу для України. За результатами огляду основних проблема варто виділити

- відсутність навичок медіа грамотності серед суспільства, яке не здатне реагувати на існуючі загрози з боку російської пропаганди;
- відсутність окремої та цілісної інституції, яка б забезпечувала ефективну інформаційну безпеку на державному рівні;
- розповсюдження недостовірної інформації серед суспільства через інформаційний простір;
- перебування жителів тимчасово окупованих територій під впливом російської пропаганди;

Відповідно, враховуючи ряд виділених основних проблем, варто ввести кроки для здійснення ефективного захисту інформаційного простору та ведення інформаційної безпеки задля протидії негативного впливу країни – агресора:

- формування у громадян навичок медіа грамотності;
- створення відповідного органу, який відповідав би за захист інформаційного простору України, а також інформаційно – аналітичною роботою;
- реформа Міністерства культури та інформаційної політики України;

⁵⁸ Democracy Index 2021 PICS: With full democracy, Norway tops the list. Check out the top 10 here. URL: <https://www.timesnownews.com/the-buzz/article/democracy-index-2021-pics-with-full-democracy-norway-tops-the-list-check-out-the-top-10-here/857547> (дата звернення: 14.11.2022).

- залучення фахівців зі спеціальних підрозділів щодо інформаційної безпеки, які займатимуться виявленням неправдивої інформації та її знешкодження;
- механізм контролю фейкових акаунтів або інформаційних видань, які пишуть неправдиву інформацію;
- відділення інформаційного простору всієї України після звільнення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, яка повинна нагально вирішитись керівництвом України.

ВИСНОВКИ

Це дослідження проводилось з метою детально відповісти на головне емпіричне запитання: яким чином Росія формувала образ ворога з України для того, щоб виправдати повномасштабну агресію з боку російського керівництва? Відповідно для цього було перевірено гіпотезу: Російська Федерація системно і в тривалому часовому проміжку терміном у 2 роки готувалась до повномасштабного вторгнення формуючи образ ворога з України, щоб виправдати терористичні дії в ході повномасштабної війни. Відповідно були поставлені головні завдання у нашому дослідженні: проаналізувати основні механізми формування образу ворога присутні в російському інформаційному просторі щодо України до та після повномасштабного вторгнення та дослідити представлення інформації російськими газетами тез Володимира Путіна щодо негативного ставлення до України.

Отримані результати дослідження у відповідності до поставлених завдань у заголовках новин російської газети «Комерсантъ» досліджуваної проблематики показали таку динаміку негативного забарвлення в середньому впродовж 2019 р. – 44%, 2020 р. - 35%, 2021 р. – 55% та 2022 р. – 38%. Основні висновки, які стосуються досліджуваної проблематики у заголовках новин російської газети «Московский комсомолец» показали таку динаміку негативного забарвлення в середньому впродовж 2019 р. – 65%, 2020 р. - 55%, 2021 р. – 83% та 2022 р. – 43%. Відповідно, наростання у 2019 р. можна пояснити прикутою увагою до правління В.Зеленського, у 2020 р. – початку пандемії корона вірусу, 2021 р. – стримуванням політичного керівництва США та ЄС. Якщо підсумувати основні наративи, то найбільше вони стосувались зникнення України, політичного керівництва та українців. Наративи стосувались негативного забарвлення України відповідно до теми заголовку новини.

Отже, якщо підвести основні висновки щодо порівняння результатів дослідження даної проблематики щорічної прес – конференції В.Путіна оприлюдненої на сайтах російських газет, то можна констатувати велику

концентрацію лексики використаної очільником країни для негативного забарвлення слів, які стосуються України. За результатами дослідження російської газети «Московский комсомолец», можна виокремити основні наративи щодо України у 2019 – 2021 рр. як агресора, нациста та анти - Росію. Найбільше акцентувалась увага щодо лексики негативного забарвлення щодо України, політичного керівництва та українців. Основні тези, які стосувались повномасштабного вторгнення були такі як повернення деяких територій України до Росії, вторгнення НАТО разом з Україною в Росію та газ роза існування для Росії. За результатами дослідження російської газети «Коммерсантъ», можна виокремити основні наративи щодо України як агресора, загрози та неіснуючої країни на карті світу. Відповідно, найбільше тез стосувались України як країни в цілому. Крім того, теми, які стосувались повномасштабного вторгнення такі як вирішення конфлікту на Донбасі силою з боку України, повалення політичного керівництва України та знищення України.

За поданими результатами, гіпотеза підтвердилась тому, що протягом 2 років, російські газети та політичне керівництво Росії дотримуються лінії негативного забарвлення України як ворога в залежності від теми новини.

Практичне застосування цієї кваліфікаційної роботи можна рекомендувати центральним органам влади України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, контррозвідці та спецслужбам України під час роботи з відкритими інформаційними джерелами, у яких ворог проводить кампанії для негативного ставлення у свідомості російського суспільства. Українській владі у сфері інформаційної безпеки варто знаходити протидію, яку слід проводити для запобігання дезінформації в соціальних мережах та ЗМІ з боку Росії та зміцнити інформаційну безпеку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баженова Е., Лапчева С. Оппозиция свой – чужой в политическом дискурсе. Современная политическая лингвистика. Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2003. 18 с.
2. Великая Россия, а рассказать нечего. Комерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5143341> (дата звернення: 05.12.2022).
3. Високий рівень медіграмотності мають лише 8 % громадян України. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3317185-visokij-riven-mediagramotnosti-maut-lise-8-gromadan-ukraini.html> (дата звернення: 17.09.2022)
4. Довгань С. Інформаційні війни в історії України. Тернопільський національний економічний університет (Випуск 6). 2019. 85 с.
5. Доверие общественным институтам. Левада – центр. URL: <https://www.levada.ru/2022/09/20/doverie-obshhestvennym-institutam-2/> (дата звернення: 20.09.2022)
6. Ежегодная пресс – конференция Владимира Путина – 2019. Комерсантъ. Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/theme/3292?from=doc&page=2> (дата звернення: 05.12.2022)
7. Иванов А. Коммуникативное пространство войны: пропаганда и общественные настроения: Учебно методическое пособие. (Випуск 2). 2017. 72 с.
8. Захарченко Т. «Мова ворожнечі» як технологія ведення гібридної війни РФ проти України. Медіафорум (Випуск 7). 2019. 259 с.
9. Іваненко С. Топальський В. Використання конструкту «Велика Вітчизняна війна». Воєнно – історичний вісник. (Випуск 5). 2020. 13 с.
10. Іщенко Н. Відомий науковець Георгій Почепцов розповів, як захиститися від маніпуляцій. Газета Кабінету Міністрів України “Урядовий кур’єр”. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vidomij-naukovec-georgij-rosherscovrozpoviv-yak-za/> (дата звернення 02.04.2020).

11. Клушина Н. И. Образ врага. О военной риторике в мирное время. Русская речь. (Выпуск 5) 2006. С. 79-87
12. Козырев Г. «Враг» и «образ врага» в общественных и политических отношениях». Издательство «Социс». (Выпуск 2). 2008. 39 с.
13. Комерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/rubric/5?from=burger> (дата звернення: 21.11.2022)
14. Лабунская В. Образ врага в межличностном общении. Социальная психология и общество. (Выпуск 5). 2013. 64 с.
15. Лебедев-Любимов А. Психология рекламы. Санкт-Петербург : Питер, (Выпуск 8). 2002. 368 с
16. Малик Я. Забезпечення інформаційної безпеки України у контексті світового досвіду. Збірник наукових праць: «Ефективність державного управління» (Выпуск 12). 2012. 27 с.
17. Московский комсомолец. URL: <https://www.mk.ru/> (дата звернення: 05.12.2022)
18. Не то «сердечко» Владимира Путина: как президент реагировал на неудобные вопросы. URL: <https://www.mk.ru/politics/2021/12/23/ne-to-serdechko-vladimira-putina-kak-prezident-reagiroval-na-neudobnye-voprosy.html> (дата звернення: 02.12.2022)
19. Некрасова В. Образ «ворога» та «друга» в ідеологічному протистоянні часів завершення «холодної війни»: міжнародна науковопрактична конференція: матеріали доповідей та виступів. Запоріжжя : Інтер-М, (Выпуск 4). 2011. 45 с.
20. Новая стратегия развития электронного общества в Дании направлена на перевод документооборота в электронный вид. URL: <http://gosman.ru/?news=18520> (дата звернення: 11.11.2022)
21. Озюменко Ю. Методи і засоби сучасної російської пропаганди у гібридній російсько – українській війні: вплив медіа. Міжнародні відносини: частина політичної науки. Львів. (Выпуск 7), 2019. 331 с

22. Олексієнко С., Андрощук О. Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки. (Випуск 4). 2020. 198 с.
23. Пархоменко С. Как Украине победить в информационной войне. К., 2014. URL: http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/08/1/7033646/view_print/ (дата звернення: 08.09.2022)
24. Польовик, С. «Образ України на сторінках російських газет: контент-аналітичне дослідження», Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації» (Випуск 11). 2017. 40 с.
25. Почепцов Г. Пропаганда 2.0. Харків: Фоліо, 2018. 420 с
26. Пропаганда для початківців. URL: <https://magazine.nv.ua/journal/2978-journal-no-3/propahanda-dlja-chajnikov.html>. (дата звернення: 12.09.2022)
27. Пропаганда нинішня на відміну від учорашньої: від прямої пропаганди до прихованої. URL: <https://www.stopfake.org/uk/propaganda-ninishnya-na-vidminu-vid-uchorashnoyi-vid-pryamoyi-propagandi-do-prihovanoyi-pocheptsov/> (дата звернення: 15.09.2022)
28. Пресс – конференція Путіна 2020: онлайн – трансляція. URL: <https://www.mk.ru/politics/2020/12/17/bolshaya-presskonferenciya-putina-2020-onlayntranslyaciya.html> (дата звернення: 05.12.2022)
29. Путін намікнул на свій останній термін у влади: онлайн пресс – конференції. URL: <https://www.mk.ru/politics/2019/12/19/presskonferenciya-putina-2019-onlayn.html> (дата звернення: 05.12.2022)
30. Расходы федерального бюджета в 2019 – 2022 гг. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_334706/9259139c7f62fb3c1df93036e9404db3fcf83241/ (дата звернення: 10.12.2022)
31. Рейтинги российских СМИ. Медиалогия. URL: <https://www.mlg.ru/ratings/media/> (дата звернення: 08.09.2022)

32. Рейтинг країн за рівнем інформаційних технологій. URL: <https://topinfoweb.com/ranking-of-countries-by-level-of-information-technology> (дата звернення: 13.09.2022)
33. Російські маніпуляції 4 – 10 жовтня: «невинний» СРСР та «конструктивна» Росія. URL: <https://spravdi.gov.ua/rosijski-manipulyacziyi-4-10-zhovtnya-nevynnyj-srsr-ta-konstruktyvna-rosiya/> (дата звернення: 03.12.2022)
34. Сенявский А. Проблема «свій-чужий» в свідомості: теоретико-методологічний аспект. Видавництво «Нестор», 2001. 56 с
35. Степина В. Новая философская энциклопедия. URL: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/page/about> (дата звернення: 16.11.2022)
36. Структура НАТО. URL: [http://nato.host ua.org.ua/Stryktyra_NATO.html](http://nato.host.ua.org.ua/Stryktyra_NATO.html) (дата звернення: 18.11.2022)
37. Структура політики безпеки: захист державних активів. Уряд Великої Британії. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/security-policy-framework> (дата звернення: 08.07.2022)
38. Сыромятов М. Образ врага как элемент современного политического мифодизайна в Российской Федерации в период третьего президентского срока Путина В. Челябинск: ЮУрГУ. 2017. 76 с.
39. Украина і Донбасс. Левада – центр. URL: <https://www.levada.ru/2021/04/15/ukraina-i-donbass/> (дата звернення: 11.11.2022)
40. Чеберяк А. Механізм створення негативного образу України на сторінках російських засобів масової інформації. Закарпатські філологічні студії. 2018. 106 с.
41. Чернова Г. Фейкові новини у формуванні масової свідомості: вітчизняний і міжнародний досвід. Національний авіаційний університет. 2020. 107 с.

42. Якуніна Д. Репрезентація образу України в російській телевізійній програмі “60 минут”: порівняльна характеристика дискурсів 2016-17 і 2020 рр.»: 2020. 82 с.
43. Americans' Trust in Government Remains Low. Gallup Governance. URL: <https://news.gallup.com/poll/355124/americans-trust-government-remains-low.aspx> (дата звернення: 21.11.2022)
44. A strong Britain in an age of uncertainty: The National Security strategy. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61936/national-security-strategy.pdf (дата звернення: 25.11.2022)
45. A visual representation of America's digital literacy. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/10/americans-get-a-failing-grade-for-digital-literacy> (дата звернення: 01.01.2022)
46. Democracy Index 2021 PICS: With full democracy, Norway tops the list. Check out the top 10 here. URL: <https://www.timesnownews.com/the-buzz/article/democracy-index-2021-pics-with-full-democracy-norway-tops-the-list-check-out-the-top-10-here/857547> (дата звернення: 14.11.2022)
47. Information society for all. Swedish IT policy. URL: http://www.unesco.kz/ip/countries/swedish_itstrat_rus.htm (дата звернення: 17.11.2022)
48. INFO-SOCIETY 2000. Report from the Committee on the Information Society by the Year 2000. Vol. 34, No.4, 1994. 123 p. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2017/MISR2017_Volume1.pdf (дата звернення: 18.11.2022)
49. Harkavets S. Psychological features of conflict in the system of modern relations between Russians and Ukrainians. 24 p. URL: <http://journal.eu-jr.eu/social/article/view/66> (дата звернення: 12.09.2022)
50. Khaldarova I. Brother or ‘Other’? Transformation of strategic narratives in Russian television news during the Ukrainian crisis. The Sage Journal. 7 (2). 123

- p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1750635219846016> (дата звернення: 09.09.2022)
51. Kunytskyi I., Shuliak A. «The Other/Alien» Image in the Russian Federation Strategic Communications During the Russian-Ukrainian Confrontation (2014–2021). Strategic review. 14 (3). 34 p. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1007416> (дата звернення: 14.08.2022)
 52. Makhortykh M., Sydorova M. Social media and visual framing of the conflict in Eastern Ukraine. SAGE journals. 12 p. 12(4). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1750635217702539> (дата звернення: 12.10.2022)
 53. Merritt E. The extraordinary injustice of McCarthy`s America. E – International relations. 2011. 8(2). URL: <https://www.e-ir.info/2011/11/03/the-extraordinary-injustice-of-mccarthy%E2%80%99s-america/> (дата звернення: 09.10.2022)
 54. Uten penn og blekk. Kommunal - og moderniseringsdepartementet. 14(3). 13 p. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/nouer/2001/nou-2001-10/6/2/1.html?id=377392> (дата звернення: 12.11.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати інформації за характером подання та основні наративи щодо України у заголовках новин російських газет «Московский комсомолец» та «Коммерсантъ» за період 2019 – 2022рр.

№	Назва газети	Період дослідження	Характеристика поданої інформації	Основні наративи
1	Комерсантъ	Листопад 2019р.	58 % - нейтральний 42 % - негативний	жертви війни ЗСУ у Донецькій області, терористи, «українська загроза», українська агресія, героїзація нацизму в Україні, Україна – країна, диктату та тиску, шантажу та погроз, жорстоке втручання України в справи Росії, підготовка України нового етапу жорстокої війни, Україна хоче повернути Крим та Донецьку область новою війною, Київ розробляє нову стратегію повернення Криму, вихід ряду областей зі складу України.
1	Комерсантъ	Грудень 2019р.	56 % - негативний 44 % - нейтральний	історично південно – східні території України є російськими, «смерть мізків» української влади, приєднання України до НАТО є загрозою для Росії, Україна одна із загроз для Росії, терористи, наркокартелі, приєднання деяких областей України до Росії, геноцид мирних жителів у Донецькій області під проводом Києва, українська агресія, Україна – ворог Росії, підготовка українськими

				карателями провокацій, нацистська Україна, хімічні атаки України в Росії.
1	Комерсантъ	Січень 2020р.	66 % - негативний 34 % - нейтральний	напади бандерівців в честь свята С.Бандери, напад України на Росію, вбивства мирних жителів у Донецькій області, акти тероризму ЗСУ, підтримка неонацизму в Україні є загрозою для світу, катастрофічна помилка існування українців, створення на Україні біолабораторій, насильницька зміна режиму в Україні, дискримінація російської мови в Україні, фашисти в Києві, початок ліквідації України, поділ української соборності, злочинне переписування Україною історії, напади українських терористів, ліквідація Зеленського.
1	Комерсантъ	Березень 2020р.	67 % - нейтральний 33 % - негативний	українська влада втрачає тверезий розум, Україна застосує хімічну зброю, терористи, Україна живе за рахунок Росії, українські націоналісти, провокація України у Донецькій області, існування радянської біологічної зброї в Україні, Україна готує «марш на Крим», русофоби, зрив мирних переговорів Україною, Зеленський іде до дна.
1	Комерсантъ	Квітень 2020р.	78 % - нейтральний 22 % - негативний	обстріли українських ЗСУ, передача частини територій України Росії, Україна – загроза для існування безпеки миру, українці – аморальні та нелюдяні, застосування українськими ЗСУ у Донецькій області нервово – паралітичного газу, самознищення України.
1	Комерсантъ	Травень 2020р.	65 % - нейтральний 35 % - негативний	тероризм, США воює проти Києва, штучне створення корона вірусу в

				Україні, узурпація влади в Україні, підготовка теракту у Донецькій області кийівською владою, повернення Криму та окупованих територій за допомогою силою «війни». Воз'єднання України з тотальним злом, нарощування військової присутності України біля кордонів Росії, Україна – маріонетка США, Україна – загроза для існування Заходу та Росії, обстріли зі сторони України, ліквідація Україною ДНР та ЛНР та битва за Київ.
1	Комерсантъ	Листопад 2020р.	65% - нейтральний 35 % - негативний	Україна близька до катастрофи без Росії, дискримінація мільйон російськомовних на Україні, терористи, Україна – прихована загроза, Україна закликає до громадянської війни з Росією, Україна перетворює Донецьку область у цвинтар, Захід провокує націоналістів в Києві до війни, геноцид мирного населення ЗСУ у Донецькій області, неонацистська мереж в Києві, фашисти, Україна запустила ядерну реакцію, Україна провокує масові злочини в Росії.
1	Комерсантъ	Грудень 2020р.	45% - нейтральний 55 % - негативний	диверсійно – розвідувальні операції України в Росії, узурпація влади Зеленським, напад українських нацистів, воєнні злочини України у Донецькій області, в Україні є необхідність відібрати Крим силою, терористи, якщо Зеленський не здається, його вб'ють, націоналісти.
1	Комерсантъ	Січень 2021р.	67% - нейтральний 33 % - негативний	Україна втратить кілька областей у майбутньому, атаки українських терористів, помста Україні, готовність

				України «силовим рішенням» повернути Крим, Україна – загроза безпеки для Росії, Україна буде залишатись основною загрозою на роки вперед, Зеленський – корумпований тоталітарний правитель, Київ потрібен США для захоплення влади в Росії, Україна – найбезпечніший ворог для В.Путіна, сепаратизм, «агресія» України, Україна застосовує хімічну зброю для вист. Мирного населення, Україна зникне через пару років, Україна – країна смерті, катастроф та розпачу, Україна – виклик для безпеки Росії.
1	Комерсантъ	Березень 2021р.	45 % - негативний 55 % - нейтральний	передача частини України Росії, Україна провокує ескалацію конфлікту у Донецькій області зі сторони Києва, радикальні дії київської влади, нацисти, Україна загрожує приєднанням військової сили на кордонах Росії, націоналісти, інсценування хімічної атаки Україною у донецькій області, Україна - велика загроза європейської безпеки, агресивна поведінка та репресії України.
1	Комерсантъ	Квітень 2021р.	56 % - негативний 44 % - нейтральний	вбивство дитини у Донецькій області, Україна – ворог Росії, повномасштабна атака Києва у Донецьку область, депортація росіян на Україні, українська мілітаризація, київський режим може зірватись на агресивні дії в Росії, Україна може спровокувати повномасштабну війну за підтримки США, диверсії і теракти України в Росії, Україна стає ядерно небезпечною для Росії, Україна –

				терористична загроза для Росії.
1	Комерсантъ	Травень 2021р.	63 % - нейтральний 37 % - негативний	націоналісти, українські неонацисти, Україна – загроза демократії, напад українських військових на мирних жителів, інтеграція частини України до Росії, Україна перетворюється у анти – Росію, фашисти, загроза номер один – Україна, обстріли у Донецькій області зі сторони України, підготовка провокацій українських бойовиків в Росії, Україна шкодить інтересам росіянам.
1	Комерсантъ	Листопад 2021р.	36% - нейтральний 64% - негативний	Київ провокує Росію до повномасштабної війни, провокації ЗСУ у Донецькій області, Україна готується до війни Білоруссю, українські прикордонники пообіцяли вбивати мігрантів з Білорусі, підготовка Україною перевороту в Росії, Україна є загрозою для Росії, Захід озброює Україну проти Росії, Київ планує наступальну операцію проти Росії, зникнення України з лиця землі, державний переворот в Україні, українцям прийдеться шукати місця для біженства в Європі скоро, НАТО контролює території України.
1	Комерсантъ	Грудень 2021р.	72 % - негативний 28 % - нейтральний	ліквідація Зеленського, військове порушення кордону Білорусі Україною, Україну треба заставити до покори Росії, силові провокації України у Донецькій області, ціль Києва у Донецькій області мир через силу, героїзація нацизму в Україні, провокування Заходу до війни з «братською Україною», Україна готує нову воєнну операцію під

				керівництвом НАТО у Донецькій області, Зеленський потрапив під вплив нацистів, приєднання України до Росії, воєнне освоєння України НАТО є загрозою для Росії.
1	Комерсантъ	Січень 2022р.	84 % - негативний 16 % - нейтральний	вторгнення бандероформуваль, повернути Україну в «слов'янське лоно віри», терористи, насильство ЗСУ над дітьми, Україна нарощує присутність свої військ біля кордонів Росії, русофоби, використанні біологічної зброї Україною у Донецькій області, бажання Зеленського стати диктатором, «гітлерівська окупація» України Росії, нацисти, Україна – велика загроза для Росії, дестабілізація Росії за наказом Зеленського, напади на російськомовне населення в Україні, воєнні провокації України біля кордону Росії, зміна влади в Україні, України скоро не існувати на карті світу, влада в Україні розпалює повномасштабну війну, націоналісти, повернути Україну в «лоно слов'янства», жорстокі радикали, підготовка Україною постановочних сюжетів про російську агресію.
1	Коммерсант ь	березня 2022р.	67 % - нейтральний 33 – негативний	націоналісти, денацифікація України, воєнні злочини українців, ментальне знищення України нашої батьківщини Росії, українські націоналісти, Україна буде ще більше смертей та руйнувань через націоналістів у Києві, українська влада ставить під питання існування держави, Зеленський провокує конфлікт між Росією та НАТО, створення

				біологічної зброї в Україні проти росіян, створення ядерної зброї в Україні проти Росії, застосування хімічної атаки проти мирних жителів Донецької області.
1	Комерсантъ	Квітень 2022р.	56 % - нейтральний 44 % - негативний	Україна – ворогуюча країна для Росії, «накачування» України зброєю, війна НАТО та Росії руками українців, терористичні акти ЗСУ, теракти українських бойовиків на території Маріуполя, фашисти.
1	Комерсантъ	Травень 2022р.	61 % - Негативний 49 % - нейтральний	неонацистський режим в Києві, терористи, плани України вдарити по Кримському мості, підготовка біологічної зброї в Україні, напади на російськомовних в Україні, НАТО провокує ще більшу війну з Україною.
2	Московский комсомолец	Листопад 2019 р.	65 % - Негативний 35 % - нейтральний	Розстріли на Майдані, створення ракети для ліквідації російських атомних електростанцій, ліквідації Володимира Зеленського, русофобії українців, київські влада готує провокацію, вигнання українського керівництва, ліквідації України як держави, зникнення України до 2023 року та вихід ряду південних та східних областей з складу України. В українців немає бажання мати власну державу
2	Московский комсомолец	Грудень 2019р.	73 % – негативний 27 % - нейтральний	розпад України, ліквідації України на карті світу, атака «Азова», перехід ряду областей до складу Росії, обстріли ЗСУ мирних жителів та руйнації їхніх домівок, терористичні атаки СБУ, незаконна анексія споконвіку російських територій

				Україною, які належить Росії, українські націоналісти, зникнення країни, дестабілізація країни за допомогою злочинців, Південь України та Причорномор'я є законні території Росії, радикали.
2	Московский Комсомолец	Січень 2020р.	55 % - негативний 45 % - нейтральний	початок ліквідації України, розсадник українського націоналізму, який загрожує Росії, підготовка теракту СБУ на території Криму, антисемітизм українців, влада готується силою приєднати Донецьку область та захоплення територій на Сході України, нищівні дії «агента Гітлера» Степана Бандери, неможливість знайти Україну на карті світу як неіснуючої держави.
2	Московский комсомолец	Березень 2020р.	55 % - негативний 45 - нейтральний	тимчасова зміна влади, ядерна зброя України проти Росії, «утримання» України під керівництвом США, «партія війни» в Києві, підготовка Україною наступу на Крим, загроза розпаду України через корона вірусну кризу, «здача» України Росії, Україна – неіснуюча країна. влада України загроза для Росії, українські націоналісти
2	Московский комсомолец	Квітень 2020р.	45 % - негативний 55 % - нейтральний	українська влада тяжіє до насильства та інтриг, можливий удар України по Росії, Україна не продовжить існувати в майбутньому, Україна готується випробувати ракети по Кримському мосту, Зеленський вбиває свої солдатів ЗСУ у Донецькій області, стадо кровожерливих бандерівців, ЗСУ обстріляли мирних людей у Донецькій області, українські військові – терористи.

2	Московский комсомолец	Травень 2020р.	47 % - негативний 53 % - нейтральний	Україна як Титанік, який збирається потонути на дно, українські ЗСУ – нацистські злочинці, Москва зробила Київ стабільним, Київ запланував повернути Донецьку область до кінця року, репресії старших людей на День перемоги, Київ може втратити території через 2 роки, ліквідація ДНЛ та ЛНР київською владою.
2	Московский комсомолец	Листопад 2020р.	67 % - нейтральний 33 % - негативний	справжній український терор, примусові депортації росіян в Україні, Україна відмовиться від південних областей в майбутньому, нерозумна влада в Україні веде її до дефолту, розкол України неминучий, антиросійська зачистка, вбивці, поділ територій України між ЄС та Росією, 80 % територій України в майбутньому повинно входити в склад Росії, українські військові терористи, країна біля Росії, неіснуюча держава, київські карателі.
2	Московский комсомолец	Грудень 2020р.	65 – негативний 45 % - нейтральний	переслідування російськомовних в Україні, Зеленському варто стати на коліна перед Путіним, вторгнення українських диверсантів у Росію, загроза воєнного союзу США та України, терористичні атаки «Правого сектору», України треба взяти під контроль Росії, Зеленський може стати останнім президентом незалежної України, наступ Києва у Донецьку область, катування мирних жителів ЗСУ, втрата 6 областей України через 2 роки, розкол України.
2	Московский комсомолец	Січень 2021р.	67 % - негативний 33 % - нейтральний	«нацистський шабаш» на Україні, українцям смерть, примусова українізація Донецької області, плани

				Києва вдарити по Донецькій області, українські радикали, подальший розпад України, України через 2 роки не буде, ліквідації України в майбутньому, України немає як держави, розрив України на частини, Україна – головна загроза для Росії, знищити Зеленського, знуцання з дітей та жінок ЗСУ, карателі.
2	Московский комсомолое ц	Березень 2021р.	88 % - негативний 12 - нейтральний	Зеленський готується напасти у Донецьку область, героїзація нацистів в Україні, напад України на Крим, падіння України в безодню, атака Україна танками, ЛГБТ – підрозділи у ЗСУ, готовність України стерти із землі Росію у Донецькій області, США віддадуть частину України через 1 рік, знищення Зеленського, військові навчання України на кордоні з Росією, злочини українських націоналістів, люстрація України в Криму та у Донецькій області, готовність Києва відмовитись від Харкова та Одеси, арtpідготовка української «партії війни», вторгнення української армії до Росії, зміна Зеленського, Україна – військовий агресор.
2	Московский комсомолое ц	Квітень 2021р.	85 % - негативний 15 % - нейтральний	провокації України у Донецькій області, майбутнє зіткнення натовської України проти Росії, грізна зброя, яку може використати Україна проти Росії, Україна під контролем США, Україна – сателіт США, геноцид «російського народу» в Києві, кінець існування України, політика антисемітизму в Україні, плани Зеленського напасти на Росію,

				імперські амбіції українців, виявлення «терористів» та «шпівонів» біля кордону Росії, «секретна» зброя України проти Росії, розгром України, гірше, ніж в Україні ніде не може бути, марш радикалів в Києві, «нацисти» в Україні, приєднання України армією Росії та українські теракти на вулицях Росії.
2	Московский комсомолое ц	Травень 2021р.	72 % - негативний 28 % - нейтральний	марш в честь «фашистів» в Києві, різанина ЗСУ мирних жителів у Донецькій області, зачистка російськомовних в Україні, «дешевизна» українців в Європі, застосування військової сили України проти Росії, заборона російської мови, майбутня інтеграція частини України до складу Росії, переслідування російської опозиції в Україні, ЛГБТ – атака України у Донецькій області, «жидобандеревці» в Києві, мілітаризація України, Україна скочується до країн третього світу.
2	Московский комсомолое ц	Листопад 2021р.	Нейтральний – 60 % Негативний – 40%	зрадництво київської влади, звільнення Києва від нацистів, жорстокі бандерівці, підготовка війни до «народної війни» з Росією, знищення української армії, захоплення територій України, знищення українців, ядерний тероризм України, українці – зрадники інтересів Росії, поділ України, напад України на Росію.
2	Московский комсомолец	Грудень 2021р.	60 % - негативний 40 % - нейтральний	українські диверсанти, націоналісти, знущання націоналістів над мирним населенням, українські нацисти, Зеленському надсилають партії кокаїну, знищення Зеленського,

				знищення України як держави, контроль Києва натівськими військами, бомбардування України ракетами, вбивства українцями росіянами, створення СРСР на Україні, Україна – не держава.
2	Московский комсомолец	Січень 2022р.	70 % - негативний 30 % - позитивний	українські нацисти, не вступ України до НАТО, підготовка України до диверсій у Донецькій області, нейтралізувати Україну, морально подавити українців, збройне налаштування США військами для України проти Росії, Захід використовує Україні для експериментів для війни, використанні хімічної атаки у Донецькій області, знищення жителів ДНР та ЛНР українськими ЗСУ. Таким чином, у даному періоду вивчення переважає лексика примусового знищення України та все, що до неї відноситься.
2	Московский комсомолец	березня 2022	88 % - негативний 12 % - нейтральний Позитивний відстуній	демілітаризація та денацифікація України, переслідування російської мови, жорстокі вбивства росіян на Україні, українські нацисти, підлив українськими націоналістами заводу з мирними жителями, секретні біолабораторії США в Україні, атаки фосфорними бомбами ЗСУ, ідеологічні наслідники С.Бандери, звірства бандерівців, розстріл ЗСУ сім'ї, біоексперименти на Україна за участю США, створення України ядерної зброї, «стара суперечка слов'янських народів», нестерпні дії українських біженців в Європі, знищення пам'ячників, п'янство та

				хуліганство українських біженців, нацистські ідеології нац.батальйонів ЗСУ, садизм і звірство ЗСУ, знущання над російськими полоненими, ніякої України не залишиться.
2	Московский комсомолец	Квітень 2022 р.	60 % - негативний 40 – нейтральний Позитивний відсутній	звірства бандерівців, провокації українських радикалів у Бучі, українські біженці тримають Європу у страху, хитрі та агресивні біженці, ЗСУ приймають психостимулятори, київська влада контролює продаж органів людей, міф існування працьовитих та розумних українців, підпал мирних жителів у підвалах військовими «Азову», звірства українських неонацистів, Україна продовжує вбивати росіян.
2	Московский комсомолец	Травень 2022р.	47 % - негативний 53% - нейтральний	диверсії ЗСУ у Донецькій області, фанатичні вбивства націоналістів, утримування мирних людей в ямах ЗСУ, ядерні провокації України в Росії, Україна – країна другого сорту, Україна – країна зони бідності, розстріли цілого села ЗСУ, капітуляція перед Україною – капітулювати перед нічим, кроваві жертвоприношення підрозділу «Азову», українські терористи та «хунта». Таким чином, основні наративи є більше негативно забарвлені.